

Autisme

een ontdekkingsstocht

Mijn kind helpen

Participate!

www.participate-autisme.be

Introductie

U hebt waarschijnlijk veel vragen over het opvoeden van uw kind. Zoals iedere ouder twijfelt u wel eens of de aanpak de goede is. In de eerste brochure 'Autisme een ontdekkingstocht. Autisme begrijpen' vindt u algemene informatie over autisme: de symptomen, de oorzaken, de invloeden op het netwerk, ...

Samen met de begeleiding en ondersteuning die uw kind van professionals krijgt, kan u de ontwikkeling van uw kind stimuleren. In deze tweede brochure krijgt u een aantal handvaten aangereikt die u kunnen helpen bij de dagelijkse opvoeding van uw kind met autisme.

In deze brochure vindt u informatie over een aantal strategieën en concrete hulpmiddelen die de communicatie met uw kind positief kunnen beïnvloeden en de relatie met andere mensen kunnen ondersteunen. Daarnaast worden methodes beschreven hoe u de zelfstandigheid van uw kind kan bevorderen, zijn vrije tijd kan helpen invullen en eventuele gedragsproblemen kan voorkomen of verhelpen. Deze aspecten worden geïllustreerd aan de hand van foto's en videofragmenten over en uit het dagelijkse leven van kinderen en volwassenen met autisme.

Alle beschreven strategieën werden op een wetenschappelijke verantwoorde manier ontwikkeld en zijn geschikt voor een brede waaier van personen met autisme. Elke strategie dient echter vertaald te worden naar concrete hulpmiddelen en ondersteuningsvormen en deze kunnen verschillen van persoon tot persoon. De concrete voorbeelden in deze brochure kunnen u helpen om ook voor uw kind de gepaste ondersteuning te ontwikkelen.

Meer informatie over de thema's kan u vinden op de website www.participate-autisme.be. De brochures van Participate! kan u gratis downloaden op onze website.

Participate!

Participate! werd opgericht op 15 november 2006 met de steun van Mobistar.

04

De leden van het wetenschappelijke comité en de psychologen van de v.z.w. Participate in 2007!

De samenwerking tussen de 8 Referentiecentra Autisme en de 2 grote ouderverenigingen groeide uit tot een uniek project op nationaal niveau.

De v.z.w. stelt zich tot doel de levenskwaliteit van mensen met autisme en hun familie te verbeteren door informatie over autisme te verstrekken, hulpmiddelen te ontwikkelen voor vorming en sensibilisering.

Met de steun van Mobistar kon de vzw Participate! 3 psychologen en 1 pedagoog in dienst nemen. Zij stonden in voor het ontwikkelen van de inhoud van de website www.participate-autisme.be. Binnen het Actieplan Autisme van het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin werd de inhoud van de website en de brochures geactualiseerd en werden nieuwe projecten gerealiseerd.

Die moet een referentie worden voor iedereen die op zoek is naar gedegen informatie over autisme. Een wetenschappelijk comité dat het hele project begeleidt, stond in voor de juistheid van de informatie.

Het project wil in de eerste plaats de ouders actief bij de opvoeding van hun kind betrekken door hen informatie en concrete hulpmiddelen te bieden enerzijds en door hen te laten delen in de ervaringen van andere ouders anderzijds.

De partners

Om onze doelstellingen waar te maken, heeft Participate! een aantal Nederlandstalige en Franstalige deskundigen aangesproken. De v.z.w. telt 10 Belgische partners die in autisme gespecialiseerd zijn.

Expertisecentrum Autisme - ECA - UZ Leuven

Herestraat, 49 - 3000 Leuven
Tel.: 016/34 38 21 - Fax: 016/34 38 30
E-mail: christine.vandezande@uzleuven.be
www.upckuleuven.be/nl/expertisecentrum-autisme

Referentiecentrum Autisme - RCA - Antwerpen UCKJA (Universitair Centrum Kinder- en Jeugdpsychiatrie Antwerpen)

Lindendreef, 1 - 2020 Antwerpen
Tel.: 03/740 54 65 - Fax: 03/740 54 89
E-mail: rcautisme@zna.be
www.zna.be/nl/zna-uckja/kinderpsychiatrie/rca

Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen - COS

Doornstraat, 331 - 2610 Wilrijk
Tel.: 03/830 73 10
E-mail: cos@uza.be
www.uza.be/onderzoek/referentiecentrum-autisme

Oriëntatiecentrum - OLO vzw

Drie Eikenstraat 661 - 2650 Edegem
Tel.: 03/821.03.00
E-mail: oc@olo.be
www.olo.be/nl/diagnostiekambulantvolwassenen

OPZ Geel

Dr. Sanodreef, 4 - 2440 Geel
Tel.: 014/57 91 35
E-mail: jongeren@opzgeel.be
http://www.opzgeel.be/nl/jongeren/htm/RCA.asp

Referentiecentrum Autisme - RCA - Gent

UZ - Gent afdeling Kinder- en Jeugdpsychiatrie
C. Heymanslaan 10, ingang 17 - 9000 Gent
Tel.: 09/332 48 74 - Fax: 09/332 27 58
E-mail: kinderpsychiatrie@uzgent.be
www.uzgent.be/nl/zorgaanbod/mdspecialismen/referentiecentrum-autisme

Centrum voor Ontwikkelingsstoornissen - Gent

C. Heymanslaan 10, ingang 17 - 9000 Gent
Tel.: 09/332 57 44 - Fax: 09/332 38 06
E-mail: info.cosgent@uzgent.be
www.cosgent.be

Referentiecentrum Autisme - RCA - Brussel

UZ - Brussel
Laarbeeklaan, 101 - 1090 Jette
Tel.: 02/474 90 01 - Fax: 02/477 58 90
E-mail: rca@uzbrussel.be
www.uzbrussel.be/u/view/nl/2321442-Raadpleging.html

RCA UZ Brussel - Inkendaal

Inkendaalstraat, 1 - 1602 Vlezenbeek
Tel.: 02/531 54 63 - Fax: 02/531 53 01
E-mail: coordinatieRCA@inkendaal.be
www.inkendaal.be/Revalidatie-aanbod/RIZIV-conventies/
Referentiecentrum-voor-autismespectrumstoornissen

Le Centre de Référence pour le diagnostic et la prise en charge des troubles du spectre autistique de l'HUDERF (ULB)

Av. J.J. Crocq, 15 - 1020 Brussel
Tel.: 02/477 21 73
E-mail: alicia.duquenois@huderf.be

Le Service de Diagnostic en Autisme

Jean-Charles Salmon
Rue Brisselot, 11 - 7000 Mons
Tel.: 065/55 48 67 - Fax: 065/55 48 62
E-mail: susa-sda@susa.be

Le Centre de Référence des troubles du spectre autistique des Cliniques Universitaires Saint-Luc

Av. Hippocrate, 10 - 1200 Bruxelles
Tel.: 02/764 20 41 - Fax: 02/764 90 61
E-mail: pedopsychiatrie-saintluc@uclouvain.be

Le Centre de Ressources Autisme Liège

Polyclinique Universitaire Lucien Brull
Quai Godefroid Kurth, 45 - 4020 Liège
Tel.: 04/270 32 78 - Fax: 04/270 32 92
E-mail: cral@chu.ulg.ac.be

L'Association de Parents pour l'Epanouissement des Personnes avec Autisme (APEPA)

Maison de l'autisme
Rue du Fond de Malonne, 127 - 5020 Malonne
Tel./Fax: 081/74 43 50
E-mail: apepa@skynet.be

VVA ouder- en familievereniging

Groot Begijnhof, 14 - 9040 Gent
Autismetelefoon: 078/152 252
E-mail: vva@autismevlaanderen.be

Het wetenschappelijk comité

Hilde De Clercq
Dr. Pierre Defresne
Dr. Wouter de La Marche
Prof. Dr. Véronique Delvenne
Freddy Hanot
Dr. Hans Hellemans
Dr. Sara Wouters
Marc Libeert
Ilse Libijn
Prof. dr. Ghislain Magerotte
Dr. Gianfranco Passeri
Prof. dr. Herbert Roeyers
Cis Schiltmans
Dr. Schoentjes
Prof. dr. Jean Steyaert
Dr. Celia Van Zandweghe
Dr. Peter Vermeulen
Maryline Vincent
Dr. Eric Willaye
Dr. Anne Wintgens

Module 2

Kinderen met autisme kunnen leren 07

Hoe mijn kind helpen? 11

Observeren 12

Prioriteiten stellen 14

In stappen werken 15

Logisch en systematisch te werk gaan 15

Steun zoeken 16

Aan de slag 16

Bij u thuis 29

Hulpmiddelen gebruiken om zich uit te drukken 30

Zelfstandigheid bevorderen 34

Vrijtijdsactiviteiten helpen ontwikkelen 36

Sociale relaties bevorderen 40

Moeilijk gedrag 42

Autisme in beeld 54

Kinderen met autisme kunnen leren

Toen de thuisbegeleidster ons zei dat het allemaal wel zou verbeteren dan geloofden we haar niet, we dachten dat ze ons gewoon wou geruststellen. Maar het is echt wel zo, Seppe is positief geëvolueerd en wij zijn dat ook.

Mama van Seppe

Kinderen met autisme kunnen leren

Autisme is een stoornis die de ontwikkeling ingrijpend beïnvloedt. Er zullen dus momenten zijn waarop je als ouder ontgoocheld of teleurgesteld bent omdat bepaalde ontwikkelingsmijlpalen vertraagd optreden of uitblijven. Het is echter ook een feit dat kinderen met autisme er in de loop der jaren op vooruitgaan. Ze kunnen heel wat vaardigheden en kennis verwerven, zeker indien ze aangepaste begeleiding krijgen en voldoende worden gestimuleerd.

Een kind met autisme leert niet steeds op dezelfde manier als andere kinderen. Het leerproces moet aangepast zijn aan zijn verstandelijke leeftijd, zijn ritme en zijn behoeften en laat ook ruimte om mogelijkheden en talenten tot zijn recht te laten komen. De leermethode moet expliciet en concreet zijn. Personen met autisme kunnen ongeacht hun leeftijd of hun verstandelijke vermogens vooruitgang boeken. Misschien zal het resultaat niet altijd perfect zijn... maar dat geldt voor ons allemaal.

Het gedrag van mijn kind beïnvloeden

Situatie-Gedrag-Gevolg

Gedrag op zich bestaat niet. Gedrag heeft steeds plaats binnen een bepaalde situatie. De situatie lokt het gedrag uit en het gedrag heeft gevolgen. Zo kan je een keten maken in de tijd:

Zij vertellen...

Nu kan Pierre zich alleen aankleden. Dit heeft me veel energie en doorzettingsvermogen gevegd.
De mama van Pierre

Situatie	Gedrag	Gevolg
De situatie waarbinnen het gedrag voorkomt (waar, wanneer, bij wie).	Wat het kind doet.	De reacties van jezelf op het gedrag van het kind.
Wat er aan het gedrag voorafgaat.		De reacties van anderen op het gedrag van het kind.
Factoren die het gedrag bevorderen of uitlokken.		De eventuele 'winst' voor het kind.

Om uw kind te helpen in zijn ontwikkeling kan u op deze 3 aspecten inwerken.

Inwerken op de gevolgen

Gedrag kan aangeleerd en afgeleerd worden door wat erop volgt: uw reactie of de reactie van andere mensen, maar ook iets dat in de omgeving gebeurt.

Het gevolg heeft invloed op het toekomstig gedrag:

- Het gedrag heeft een positief gevolg voor het kind dat het gedrag stelt ➡ dit gedrag zal meer voorkomen.
- Het gedrag heeft een negatief gevolg voor het kind dat het gedrag stelt ➡ dit gedrag zal minder voorkomen.

Zij vertellen...

We moesten Joël helpen om meer zelfvertrouwen te krijgen, om in zijn mogelijkheden te geloven. Mogelijkheden die voor ons onbegrensd lijken, dermate evolueert hij positief.

De broer van Joël

Situatie	➡ Gedrag	➡ Gevolg	Effect
Mama dekt de tafel in de keuken en Mieke zit aan tafel.	Mieke zeurt om een koekje.	Mama zegt meerdere keren: "Neen, je krijgt geen koekje."	Mieke zal het uiteindelijk opgeven ➡ het gedrag komt minder voor.
Mama dekt de tafel in de keuken en Mieke zit aan tafel.	Mieke zeurt om een koekje.	Mama geeft een koekje om van het gezeur af te zijn.	Mieke leert dat ze door te zeuren uiteindelijk haar zin krijgt. ➡ het gedrag komt meer voor.

Inwerken op de situatie

U kan de situatie aanpassen om het gewenste gedrag te bevorderen. In het bijzonder kan u de omgeving, de tijd en de activiteiten op een visuele manier organiseren. Hoe u dit bij u thuis concreet kan toepassen, wordt verder in deze brochure gedetailleerd beschreven en geïllustreerd.

Inwerken op het gedrag

U kan uw kind ook nieuw gedrag of vaardigheden aanleren. Hoe u dit kan aanpakken wordt in het deel 'Hoe mijn kind helpen?' toegelicht en geïllustreerd.

Hoe mijn kind helpen ?

Het maandschema is zeer belangrijk voor Seppe. Hij kijkt er meerdere keren per dag naar. Het is 's morgens het eerste waar hij naar kijkt en 's avonds het laatste. Ik vergelijk het met mijn bril, ik zet mijn bril op 's morgens en 's avonds zet ik mijn bril af. Het schema is voor Seppe even belangrijk.

Mama van Seppe

Hoe mijn kind helpen?

In dit deel willen we u de algemene methoden en strategieën voorstellen die u kunnen helpen om een actieve rol te spelen tijdens de opvoeding van uw kind.

Observeren

Vóór u met het aanleren van vaardigheden begint, dient u uw kind te observeren. Kijk welke vaardigheden en welke problemen uw kind heeft, kijk naar zijn of haar reacties, enz. Bekijk de omgeving en spoor alles op wat bevorderlijk, storend of nadelig zou kunnen zijn voor het leerproces.

Praat met de mensen die met uw kind in aanraking komen (leerkracht, onthaalmoeder, familieleden, enz.) om te weten wat zij bij uw kind zoal hebben opgemerkt.

Om u te helpen bij uw observatie geven we u een lijst met mogelijke vragen. Deze lijst is zeker niet volledig, maar geeft u een zicht op de domeinen die u kunt evalueren.

Observatie van de situatie

- Neemt uw kind medicatie?
- Slaapt en eet uw kind goed?
- Zijn er specifieke zintuiglijke problemen (hypergevoelig of hypogevoelig voor bepaalde prikkels) of zijn er fascinaties voor bepaalde prikkels?
- Hoe organiseert u de omgeving van uw kind? Waar speelt uw kind? Waar studeert uw kind? Waar eet uw kind?
- Welke routines of rituelen gebruikt u?

Observatie van het gedrag

Communicatie

- Hoe communiceert uw kind? Hoe maakt uw kind duidelijk wat het wil? Hoe laat uw kind weten dat het pijn heeft? Hoe drukt uw kind zijn gevoelens uit? Benoemt uw kind dingen uit de omgeving? Herhaalt uw kind woorden of zinnen?
- Hoe communiceert u met uw kind? Hoe maakt u duidelijk wat u wilt van uw kind? Welke instructies of informatie begrijpt uw kind (gesproken taal, gebaren, pictogrammen, ...)?
- Reageert uw kind op zijn voornaam?
- Hoe kunt u de aandacht van uw kind krijgen?

Cognitieve vaardigheden

- Wat begrijpt uw kind het best: concrete voorwerpen, foto's, afbeeldingen, pictogrammen, geschreven woorden?
- Begrijpt uw kind de volgorde van gebeurtenissen?
- Heeft uw kind begrip van de tijd?
- Kan uw kind categorieën maken?
- Kan uw kind de verschillende lichaamsdelen benoemen?
- Kan uw kind zich iets verbeelden dat op het ogenblik zelf niet aanwezig is?
- Kan uw kind zelf oplossingen bedenken?
- Hoe lang kan uw kind zijn aandacht op iets houden?
- Begrijpt uw kind begrippen zoals rechts, links, boven, onder, naast, voor en achter?

Motoriek

- Kan uw kind gebaren of handelingen imiteren?
- Welke voorwerpen kan uw kind goed vastgrijpen?
- Kan uw kind zich alleen van de ene naar de andere plaats verplaatsen?
- Kan uw kind alleen de trap op- en afdalen?
- Kan uw kind een bal gooien en opvangen?
- Kan uw kind een trap geven op een bal?
- Kan uw kind een stop opendraaien?
- Kan uw kind een potlood of pen vasthouden?
- Kan uw kind knippen?
- Is uw kind rechts- of linkshandig?

Autonomie

- Wat kan uw kind zelfstandig uitvoeren tijdens de maaltijd, het aankleden, het wassen?
- Kan uw kind zelfstandig naar het toilet?
- Kan uw kind zijn speelgoed opruimen?
- Kan uw kind zelf kiezen wat het doet in zijn vrije tijd?

Sociale relaties

- Op welke manier neemt uw kind contact met broers, zussen, klasgenoten, familieleden, vreemden?
- Hoe reageert uw kind op het contact van anderen?
- Deelt uw kind zijn speelgoed of zijn spullen met andere kinderen?
- Kent uw kind beleefdheidsregels? Begrijpt uw kind sociale regels?

Observatie van de gevolgen

- Welke interesses heeft uw kind? Waar houdt uw kind van?
- Hoe reageert u op het gedrag van uw kind? Wat doet u om uw kind te belonen of te feliciteren? Wat doet of zegt u als u het gedrag van uw kind niet goedkeurt?
- Hoe reageert uw kind op een straf of een beloning?

Laure

Observatie van de situatie

Laure is 6 jaar. Ze heeft een zus die 8 is. Laure eet goed. Ze heeft geen allergieën. Laure slaapt goed wanneer de ouders zich houden aan het avondritueel: na het bad gaat ze naar haar kamer en mama of papa stopt haar in bed, ze zingen 4 liedjes voor haar, altijd dezelfde liedjes en altijd in dezelfde volgorde, ze geven een kus en het nachtlampje wordt aangestoken.

Laure is gefascineerd door glazen voorwerpen (vazen, glazen, ramen, enz.). Ze bekijkt ze van dichtbij, lijkt gebiologeerd door het spel van licht en kleur in het glas. Ze houdt haar hand graag achter het glas. Op straat moet je voorzichtig zijn, want ze ziet elk stukje glas dat op de grond ligt. Bij het medisch onderzoek werd vastgesteld dat haar gehoor iets zwakker is dan gemiddeld.

Observatie van het gedrag

Communicatie: Laure praat niet maar heeft een beetje echolalie (soms herhaalt ze een woord dat ze gehoord heeft). Wanneer ze honger heeft, gaat ze naast de ijskast staan en roept ze. Laure maakt al haar behoeften op dezelfde manier duidelijk: ze gaat bij het gewenste voorwerp of een persoon staan en roept. Ze laat niet weten wanneer ze pijn heeft. Als ze ziek is dan moppert ze de hele tijd en bijt in haar handen. Laure reageert op haar voornaam, ze draait zich om wanneer ze geroepen wordt.

Cognitieve vaardigheden: Laure heeft een verstandelijke beperking. Ze herkent foto's. Laure slaagt erin om in haar prentenboeken met foto's de juiste foto aan te wijzen wanneer dit gevraagd wordt. Laure kan 10 minuten aandachtig alleen spelen met haar favoriet spel, Colorino een mozaïekspel. Het lukt Laure bijna om 2 objecten per categorie te sorteren.

Motoriek: Laure kan lopen, trappen op- en afdalen, een bal vastnemen en gooien, ze kan de bal wel nog niet opvangen. Wat de fijne motoriek betreft, kan Laure kleine voorwerpen oppakken tussen duim en wijsvinger. Ze is rechtshandig.

Autonomie: Laure begint zelf haar armen in haar mantel te steken (terwijl mama die voor haar openhoudt). Soms trekt ze hem zelf uit (op voorwaarde dat de velcro's al open zijn). Laure kan zelf haar pyjamabroek uittrekken. Aan tafel eet Laure zelfstandig met een lepel en drinkt van een glas zonder te morsen.

Sociale relaties: Laure zoekt zelden contact met haar zus. Wanneer zus met haar probeert te spelen, haakt Laure vrij snel af.

Observatie van de gevolgen

Laure houdt van alles wat blinkt. Ze eet graag krokante etenswaren (beschuit, chips, koekjes). De ouders geven Laure chips wanneer ze flink is geweest in de winkel. Wanneer mama of papa kwaad zijn, lijkt ze dit niet te begrijpen (ze lacht soms).

Zij vertellen...

Observeren en evalueren zijn belangrijk geweest omdat het ons in staat stelde om Joël zijn mogelijkheden en zijn problemen in te schatten om uiteindelijk de gepaste ondersteuning en strategieën te vinden.

De broer van Joël

Prioriteiten stellen

Het is niet altijd gemakkelijk om te weten wat voor je kind prioritair is. Soms gaat een kind met autisme op een bepaald gebied goed vooruit. Daarnaast heeft hij op andere gebieden uw hulp nodig om vooruitgang te boeken.

Er zijn heel wat zaken die u uw kind zou willen aanleren, om te kiezen waarmee u begint, enkele adviezen:

- Ga na wat de behoeften zijn van uw kind.
- Kies vaardigheden die nuttig zijn voor uw kind zodat het zo zelfstandig mogelijk kan worden.
- Vertrek van de vaardigheden die in ontwikkeling zijn of van wat uw kind al een beetje kan en leuk vindt.
- Probeer iets te vinden waarvan u het gevoel hebt dat u klaar bent om het aan uw kind aan te leren. Kijk ook naar wat u graag samen met uw kind wil doen en waar u de tijd voor heeft.
- Kies één doelstelling, indien u verschillende dingen tegelijk probeert aan te leren, zou u gedemotiveerd kunnen raken, vooral indien uw kind niet zo snel vooruitgaat.
- Kies een 'eenvoudige' vaardigheid om mee te beginnen, dat helpt om sneller resultaat te zien en de moed erin te houden.
- Kies wat uw kind al in school leerde en oefen dit ook thuis. Vraag hiervoor de medewerking van de mensen die uw kind begeleiden.
- Vraag eventueel de medewerking van de mensen die uw kind begeleiden (leerkracht, psycholoog, logopedist, arts, enz.).

Na overweging kan u een doel bepalen. U kan de doelstelling opschrijven waarbij je gegevens opneemt waarmee je precies weet:

- Welke vaardigheid van uw kind wordt verwacht: Wat moet uw kind precies doen?
- In welke context het leerproces zal plaatshebben: Wanneer? Waar? Wat hebt u nodig? Wie zal het aanleren?

Laure

Wat moet Laure precies doen?

Laure kan drinken vragen door de foto van haar beker te geven.

Wanneer?

Laure zit al enkele minuten vóór de maaltijd begint aan tafel zodat ze in alle rust kan leren te drinken vragen.

Waar?

Aan de keukentafel op haar normale plaats.

Welk materiaal is er nodig?

Laure zal uit haar favoriete beker drinken. Er wordt een communicatiesysteem voorzien: de foto van haar beker komt rechts van haar op tafel.

Met wie?

Papa zal met Laure oefenen.

Voor de ouders van Mateo is het belangrijk dat hij meer gevarieerd eet. Ze kondigen aan wat hij zal proeven.

In stappen werken

Elke activiteit bestaat uit meerdere stappen: de bus nemen, naar het toilet gaan, de handen wassen, telefoneren. Voor de verschillende stappen zijn meerdere vaardigheden nodig. Indien uw kind iets moet leren dat ingewikkeld is of uit verschillende handelingen bestaat, kan u de activiteit opsplitsen in minidoelstellingen (één vaardigheid, één handeling of zelfs een onderdeel van een handeling tegelijk). De opdeling van de activiteit gebeurt in functie van de mogelijkheden van het kind. Sommigen kinderen hebben nood aan meer tussenstappen. Ga maar over naar een volgende stap wanneer de vorige volledig verworven is.

Voorbeeld

Zich zelfstandig leren aankleden.

Eerste doelstelling: T-shirt leren aantrekken.

Om een T-shirt aan te trekken, moet uw kind volgende handelingen uitvoeren: de T-shirt juist leggen (achterkant naar boven), de T-shirt over het hoofd trekken, armen door de armgaten steken en de T-shirt naar omlaag trekken.

U kan uw kind laten beginnen met het uitvoeren van de laatste stap. Dit geeft meer het gevoel van succes. Kinderen met autisme zijn eerder gefocust op het doel dan de manier waarop dit bereikt wordt.

Zij vertellen...

Een kind met autisme ontwikkelt niet altijd spontaan, het krijgt een geheel aan informatie die het moeilijk kan ontcijferen of begrijpen. Onze rol als ouders is om alles te verhelderen. Dit is heel belangrijk zodat ons kind zich kan ontwikkelen.

De mama van Gautier

Logisch en systematisch te werk gaan

De activiteit of de vaardigheid kan best op een logische plek worden aangeleerd. Je leert je kind dus best op zijn potje gaan in het toilet of de badkamer en niet in de huiskamer. Iets leren is niet altijd gemakkelijk, maar iets afleren is nog veel moeilijker. Bijvoorbeeld, de mama van Laura leerde haar buiten het toilet haar broekje optrekken. Nu kan Laura het zelfstandig maar ze trekt haar broekje nog steeds op buiten het toilet.

Zorg ervoor dat al wie dezelfde doelstellingen aanleert op dezelfde manier tewerk gaat: zelfde instructies, gelijkaardig materiaal, zelfde verwachtingen, zelfde mate van hulp, zelfde beloningen enz.

Uw kind zal de activiteit niet in één-twee-drie onder de knie hebben. Neem elke gelegenheid aan om te oefenen tot uw kind de vaardigheid zelfstandig kan uitvoeren.

Zij vertellen...

Ik probeer alles altijd op dezelfde plek terug te plaatsen, maar opruimen is niet voor mama, dat doet hij zelf. Hij bergt zijn spullen op, hij weet waar hij ze zet. Maar als ik de kasten schoonmaak en per ongeluk iets verander, dan is hij in de war.

De mama van Julien

De kast van Julien waarin hij zijn spullen altijd op dezelfde manier opbergt.

Steun zoeken

Waarom?

Voor het gezin brengt autisme een hoop aanpassingen en problemen met zich mee. Uw gezin is anders dan de andere gezinnen en de levenskwaliteit van de gezinsleden en de mensen in uw omgeving kan onder druk staan.

Elke levensfase van uw kind brengt andere zorgen met zich mee. Indien er voldoende steun voorhanden is, zowel vanuit uw omgeving als vanuit professionele hoek kunnen u en uw gezin steun vinden bij elkaar om een zo normaal mogelijk leven te leiden zonder de eigen behoeften uit het oog te verliezen.

Op welke manier?

Bespreek uw doelstellingen met de begeleiders van uw kind (logopedist, psycholoog, psychomotorisch therapeut, arts, enz.) en zoek samen naar oplossingen.

Betrek de omgeving van uw kind: leerkracht, gezinsleden, onthaalmoeder, monitor, enz. Spreek over het autisme van uw kind (zijn sterke kanten en zijn moeilijkheden) en welke doelstellingen u voor uw kind nastreeft.

U kan via een ouder- en familievereniging contact opnemen met andere ouders van kinderen met autisme. U kan vormingen of studiedagen volgen die georganiseerd worden door gespecialiseerde centra.

Zij vertellen...

We vormen een hechte familie. Met de grootouders zorgen we ervoor dat het netwerk rond Alexander stabiel, sterk en hartelijk is.

De mama van Alexander

Dankzij 3 jonge studentes die geregeld met Seppe op stap gaan, ben ik niet alleen meer zijn 'verzorger' of 'bezigheidstherapeut', maar gewoon ook zijn mama omdat we af en toe zijn ondersteuning aan anderen kunnen overlaten.

De mama van Seppe

Aan de slag

Taal aanpassen

Waarom?

Communicatie is een complex gegeven. We dienen niet alleen de woorden of zinnen te begrijpen, maar ook de (sociale) wereld en de bedoelingen die achter de woorden verscholen zitten. Zonder die context is communicatie vaak onbegrijpelijk, verwarrend en mogelijk zelfs beangstigend.

Een persoon met autisme ondervindt op verschillende niveaus moeilijkheden met het begrijpen van taal: het vluchtige van de gesproken taal, de boodschappen tussen de regels door, het figuurlijk of dubbelzinnigheid taalgebruik, de synoniemen, de samenhang met de context, ...

Het kan dus nodig zijn om uw taal aan te passen.

Op welke manier?

- Verzeker u ervan dat u de aandacht van uw kind hebt. Dit wil niet zeggen dat uw kind u moet aankijken. Zeg eerst zijn voornaam, laat een korte pauze en geef dan de boodschap.
- Wanneer u met uw kind praat: vereenvoudig uitspraken, geef duidelijke richtlijnen en spreek langzaam.
- Geef uw kind de tijd om de informatie te verwerken (tot 5 seconden).
- Zorg ervoor dat u vlakbij uw kind bent (niet in een andere kamer). Doe niets anders terwijl u iets aan uw kind uitlegt.
- Plaats u op dezelfde hoogte als uw kind wanneer u met uw kind praat.
- Formuleer uw boodschappen positief, zeg dus wat u van uw kind verwacht en vermijdt om te zeggen wat u niet wil.
- Benadruk uw woorden met natuurlijke, concrete gebaren (steek uw hand uit om te zeggen "Geef hier", wijs naar de stoel om te zeggen "Ga zitten", enz.) en met intonatie wanneer uw kind daardoor de boodschap beter begrijpt.
- Zorg ervoor dat uw non-verbale boodschap (gebaar, gelaatsuitdrukking, intonatie, ...) overeenstemt met wat u zegt.

	Hoe zeg je het?	Te vermijden
De richtlijnen moeten kort en precies zijn.	“Kom Lola, we gaan eten”.	“Lola, 't is etenstijd liefje. Mama heeft je lievelingskostje klaargemaakt. Kom aan tafel, ja?”
Kies concrete en gewone woorden, gebruik woorden die binnen het begripsvermogen van uw kind liggen.	“Open je yoghurtpotje”.	“Neem het lipje tussen duim en wijsvinger en trek de afsluitfolie eraf”.
Vermijd beeldspraak.	“Je bent moe, je gaat slapen”.	“Je valt om van de slaap. We gaan naar je kamer. Het zandmannetje komt zo”.
Gebruik de juiste chronologische volgorde.	“Poets eerst je tanden, daarna ga je naar bed”.	“Voor je naar bed gaat, moet je je tanden poetsen”.
Indien u de instructie moet herhalen, doe dat dan in dezelfde woorden.	“Wat wil je drinken?” “Wat wil je drinken?”	“Wat wil je drinken?”, “Heb je geen dorst?”, “Er is water, fruitsap en cola; wat wil je?”
Vermijd het om te praten of commentaar te geven tijdens activiteiten.	“Maak de puzzel”; wijs naar de puzzelstukken indien uw kind ze niet neemt.	“Maak de puzzel”, “Kom, wees nu eens lief”, “Oh kijk, het regent”.
Gebruik positieve zinnen wanneer u een opdracht geeft; zeg niet aan uw kind wat het niet moet doen, maar wat u van hem verwacht.	“Blijf op je stoel zitten”.	“Loop niet weg van tafel”.

Zij vertellen...

Vroeger gebruikte ik te lange zinnen met te veel aan informatie. Nu zal ik niet meer zeggen: “Kom jongens, sta eens recht, trek je mantel en schoenen aan en we stappen in de auto om naar het bos te gaan.” Ze onthouden dan waarschijnlijk slechts ‘bos’. Nu zeg ik: “Trek je schoenen en je mantel aan en in de auto!” en we zouden vertrekken naar het bos. Dat lijkt heel kortaf en weinig sympathiek, maar ik moet niet sympathiek overkomen, mijn kinderen moeten me begrijpen. Dat is het belangrijkste.

De mama van Liam, Kilian en Cedric

Het is ons duidelijk geworden waarom Luna ons niet begreep, waarom ze zulke woedeaanvallen had. Het is niet altijd gemakkelijk, maar we doen een inspanning om minder vlug te praten, om altijd met ons gezicht naar haar toe te spreken; ze moet ons zien, zien wat we zeggen en we gebruiken ook veel gebaren.

De papa van Luna

Situatie aanpassen

Autisme en de behoefte aan visuele ondersteuning

Mensen met autisme hebben het moeilijk met gesproken taal en met hun omgeving. Geschreven taal, afbeeldingen, foto's en voorwerpen begrijpen ze daarentegen vaak beter, omdat het vaste en concrete visuele aanwijzingen zijn. Deze visuele aanwijzingen kunnen hen dus meer houvast bieden, ook voor iemand met autisme die kan lezen of schrijven.

Visuele ondersteuning maakt ook deel uit van ons dagelijks leven. Denk aan alle symbolen en pictogrammen die u dagelijks tegenkomt en die onze omgeving verduidelijken: verkeersborden, symbolen voor gevaarlijke producten, weersymbolen, het symbool voor het toilet, het uur, enz.

Iedereen heeft deze symbolen nodig en gebruikt ze. Ook mensen zonder autisme begrijpen een beeld beter dan een lange uitleg. Uw kind heeft moeite met begrijpen en heeft dus nog meer nood aan beeldentaal dan u.

De voordelen van visuele ondersteuning:

- maakt gegevens zichtbaar (waar, wanneer, met wie, waarom, hoelang) die wij allemaal nodig hebben om een zekere basisveiligheid te kunnen ervaren;
- maakt de essentie van de boodschap zichtbaar;
- maakt heden, verleden en toekomst zichtbaar;
- de boodschap blijft zichtbaar, ook nadat die mondeling verdwenen is;
- maakt iemand zelfstandig(er);
- maakt veranderingen zichtbaar;
- maakt keuzes zichtbaar.

Zij vertellen...

De visualisatie is belangrijk voor Mateo. Als we het hem alleen maar vertellen dan is hij het kwijt, dan hoort hij het misschien maar half en dan weet hij het zeker een tijdje later niet meer.

De mama van Mateo

Visualiseren is niet zo moeilijk maar het neemt wel tijd in beslag. We hebben zo een evolutie bij Luna gezien dat het echt wel de moeite loont om het toe te passen.

De papa van Luna

Welke visuele ondersteuning voor uw kind?

Het doel van de visuele ondersteuning is het verhelderen van de situatie, de instructie, de activiteit, ... voor uw kind. Het is dus belangrijk dat uw kind begrijpt wat het hulpmiddel betekent. Verschillende vormen van visuele ondersteuning zijn mogelijk, van de meest concrete tot de meer abstracte. Ga na of uw kind de gekozen visuele ondersteuning ook effectief begrijpt.

Houdt er rekening mee dat het concrete voorwerp meer zegt dan een afbeelding ervan. Starten met concrete voorwerpen kan dus nooit kwaad. Daarna kan u stap voor stap overgaan naar meer abstracte hulpmiddelen. Komen tot het meest abstracte (geschreven vorm) is niet het belangrijkste, maar wel die vorm vinden die uw kind het best en zelfstandig kan gebruiken. Bekijk ook wat het meest praktische is voor u en uw kind.

Zij vertellen...

We zijn met visuele ondersteuning begonnen toen Seppe 4 jaar oud was. We hebben aanvankelijk voorwerpen gebruikt, maar we zijn vlug op pictogrammen en foto's overgestapt. We gebruiken nog steeds voorwerpen wanneer Seppe zich in een stresserende situatie bevindt.

De mama van Seppe

De omgeving organiseren en visualiseren

Waarom?

Meestal is een kamer bestemd voor een bepaalde activiteit: in de keuken kook je, in de badkamer was je je, in de speelkamer speel je, enz.

Het wordt al ingewikkelder wanneer de keukentafel nu eens dient om te eten en dan weer om te spelen of om huiswerk te maken. Een kind dat moeite heeft met begrijpen, kan in dat geval niet zeker weten wat het zal doen wanneer het naar de keuken wordt gestuurd. Misschien zal het teleurgesteld zijn omdat het met plasticine moet spelen terwijl het dacht dat het mocht eten of omgekeerd.

Door de leefomgeving van uw kind helder in te delen:

- beschikt het over herkenningspunten zodat het zich beter kan oriënteren;
- begrijpt het beter wat van hem verwacht wordt en wat hij gaat doen;
- wint het aan zelfstandigheid;
- zal het minder angstig zijn;
- zal het makkelijker meewerken.

Op welke manier?

De kamers zo inrichten dat elke plek overeenstemt met een activiteit

Het is vooral belangrijk om de omgeving zo in te richten dat alles duidelijk en voorspelbaar is. Probeer zoveel mogelijk de stelregel 'één ruimte, één activiteit' te volgen, d.w.z. dat elke plek maar één functie heeft. Op die manier zal uw kind begrijpen wat het zal doen al naargelang de plek waar u het brengt.

Waarschijnlijk is het niet mogelijk om uw huis zodanig in te richten dat elke kamer voor één enkele activiteit bestemd is. Ga na hoe u de kamers zo goed mogelijk kan aanpassen zonder dat u muren moet verplaatsen.

Voorbeeld

Het salon kan in verschillende 'zones' worden ingedeeld: een hoek om tv te kijken, een speelhoek met een vrijstaand rek dat de zone afbakt en tegelijk dient om het speelgoed op te bergen.

De kamer van Seppe is onderverdeeld in verschillende zones met een eigen functie: 'spelen', 'tv-kijken' en 'slapen'. Een kast dient als afscheiding tussen de tv-hoek en de speelruimte.

De omgeving inrichten in functie van de behoeften van uw kind

Herinrichten van uw hele huis hoeft niet. Het gaat erom te kijken welke problemen uw kind heeft en de omgeving daaraan aan te passen. U hebt uw manier van leven en dat heeft zo zijn redenen (gewoonte, routine, veiligheid). Verander alleen die dingen die problematisch zijn voor uw kind. Laat bijvoorbeeld uw kind beneden naar het toilet gaan indien het enkel daar wil gaan (maak een en ander veiliger met een trapleuning op de juiste hoogte, meer licht, enz.) als het daardoor zelfstandiger kan zijn.

Blijf coherent

Sommige kinderen met autisme kunnen het moeilijk krijgen wanneer het vieruurtje op bepaalde dagen aan de salontafel gegeten wordt met de ene persoon en op andere dagen aan de keukentafel met een andere persoon. In dit geval biedt u zijn vieruurtje best steeds op dezelfde plek aan. Het belangrijkste is uw kind de mogelijkheid te geven de omgeving te begrijpen en er op zijn gemak in te leven.

Zet dagelijkse voorwerpen op een goed zichtbare en gemakkelijk bereikbare plaats. Adam kan zelf zijn boeken uit het rek nemen.

De foto's verduidelijken waar het keukengerei opgeborgen is.

Het symbool voor "verboden richting" op de kelderdeur maakt duidelijk dat Marie daar niet mag komen. Voor kinderen die dit symbool niet begrijpen, kan u het symbool gebruiken maar dan draait u de deur best op slot. Dit is geen straf, maar geeft duidelijkheid aan het kind.

Een kind heeft de neiging om zijn speelgoed overal te verspreiden. De mat geeft aan waar hij mag spelen en zijn speelgoed kan uitspreiden.

Zij vertellen...

Toen Mateo in het 1ste leerjaar startte, had hij nood aan een eigen werktafeltje. Ons huis is niet zo groot en we hebben besloten om een bureau in de hoek van zijn speelruimte te plaatsen. Om toch een aparte ruimte te creëren, gebruiken we een rolgordijn. Voor hij aan zijn huiswerk begint, rolt hij het gordijn naar beneden zodat de speelruimte van zijn werkrimte afgescheiden is.

De mama van Mateo

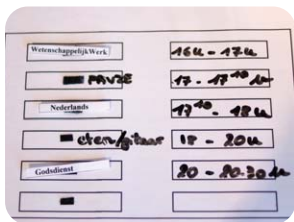
De tijd organiseren en visualiseren

Waarom?

Mensen hebben een tijds kader nodig. We gebruiken agenda's, post-its en kalenders om onze tijd te organiseren. Voor mensen met autisme is tijd een abstract, zeer complex begrip. Hoe moet je je het chronologisch verloop van de dingen voorstellen, hoe krijg je een globaal overzicht van je dag, hoe kan je voorzien wat er gaat gebeuren?

Daar komt nog bij dat het ontbreken van oriëntatiepunten in de tijd ook angst kan veroorzaken. Wat is het verschil tussen 10 seconden en 1 minuut? Wanneer zal ik eten? Wanneer ga ik terug naar huis? Zal ik wel terug naar huis gaan? Ik moet de tv uitzetten, maar wanneer zal ik weer mogen kijken?

Om mensen met autisme houvast te geven voor wat hun tijdsgebruik betreft, wordt de opeenvolging van activiteiten tijdens de dag visueel voorgesteld in een 'dagschema'. Een dagschema is een werkinstrument dat mensen met autisme actief gebruiken zoals wij onze agenda's gebruiken.

Aan de hand van een dagschema kan uw kind:

- begrijpen wat hij tijdens de dag allemaal zal doen;
- weten wat er zal gebeuren, tijdig op de hoogte zijn van een verandering en zich daaraan aanpassen;
- het chronologisch verloop en de afwikkeling van zijn programma overzien;
- het begrip tijd concreter aanvoelen;
- leren wachten en begrijpen dat de geliefde activiteiten misschien niet onmiddellijk maar zeker op een later tijdstip zal plaatsvinden;
- gemakkelijker meewerken;
- zelfstandig worden.

Het dagschema kondigt aan dat de activiteit 'naar de speeltuin' niet doorgaat. Deze activiteit wordt vervangen door een 'wandeling in het bos'.

21

Op welke manier?

Net voor een activiteit uw kind voorspelbaarheid geven

U kan een concreet voorwerp of andere verwijzer gebruiken dat verduidelijkt wat er gaat gebeuren. Bijvoorbeeld, de mama van Jean-Marc toont zijn zwembroek net voor ze naar het zwembad vertrekken.

De ouders van Adam kleven een foto van de plaats waar ze naar toe rijden aan de hoofdsteun van de autozetel tegenover zijn zitplaats. Zo weet Adam tijdens de rit waar ze naar toe gaan.

Verschillende activiteiten van de dag aankondigen

- Kijk eerst na welk soort visuele aanwijzingen uw kind begrijpt. Wanneer uw kind geen tekeningen of foto's begrijpt, dan kan u meer concrete middelen gebruiken zoals voorwerpen.
- Om een opeenvolging van activiteiten te verduidelijken, kies 3 activiteiten die op elkaar volgen of meer naargelang het begripsvermogen van uw kind.
- Plaats de visuele aanwijzingen op een drager in de volgorde waarin de activiteiten zullen plaatshebben, van rechts naar links of van boven naar beneden. Ga na wat voor uw kind het meest geschikt is.
- Plaats een dubbel van elke aanwijzing op het dagschema op de plek waar de activiteit zal plaatsvinden. Op die manier zal uw kind makkelijker de weg vinden naar de verschillende plaatsen die voorzien zijn op zijn dagschema.
- Bepaal waar het dagschema moet komen. Het best kiest u een plek waar je regelmatig langskomt en die dus centraal gelegen is in huis. Dit is belangrijk omdat het dagschema het begin- en eindpunt is van alle activiteiten.

Aanpassing van het dagschema

U kan het dagschema op 3 manieren aanpassen: andere visuele aanwijzingen gebruiken, het aantal ervan verhogen of het dagschema draagbaar maken.

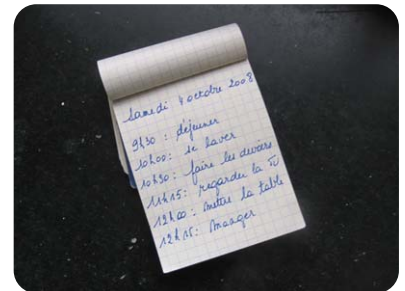
Overstappen op een ander soort aanwijzingen doet u alleen maar indien het begripsniveau van uw kind verandert. Bijvoorbeeld wanneer hij kan overstappen van voorwerpen op foto's, of wanneer hij na de foto's enkele woorden kan lezen.

Raphaël begint foto's te herkennen. Zijn dagschema evolueert geleidelijk: de objecten worden nog een tijdje behouden, maar hij gebruikt nu de foto's.

Er zijn geen duidelijke regels voor het aantal visuele aanwijzingen dat een dagschema moet bevatten of welke activiteiten voorgesteld worden. U verhoogt het aantal aanwijzingen al naargelang uw kind ze onder de knie heeft en naargelang de behoeften van uw kind.

Uw kind kan ook buitenshuis nood hebben aan verduidelijking. Het programma thuis visualiseren is niet altijd voldoende, ook niet wanneer het dagschema juist voor het vertrek bekeken wordt. Mensen met autisme kunnen het moeilijk hebben om vooruit te zien, om hun verbeelding te gebruiken en om informatie te onthouden. Het kan hen geruststellen indien ze ook buitenshuis een dagschema kunnen raadplegen.

Andere visualisaties voor de tijd

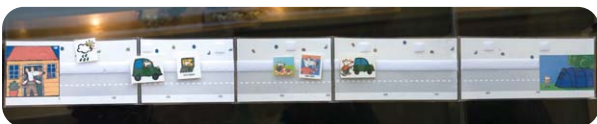
Dankzij de weekkalender weet Arthur dat hij op maandag gaat zwemmen, op woensdag gaat klimmen en op donderdag met zijn mama om brood gaat bij de bakker.

Gebruik een Time Timer, zandloper of kookwekker om de duur en het einde van een activiteit concreter te maken.

Nathalie fietst op muziek op de hometrainer. Ze fietst tot er 3 nummers van de CD afgelopen zijn.

Geef een visueel hulpmiddel tijdens een lang traject. Met dit hulpmiddel ziet Mateo hoe ver ze van huis zijn en hoe lang ze nog in de auto moeten zitten alvorens ze een tussenstop en hun eindbestemming bereiken.

Zij vertellen...

Nu we het overzicht van de dag met pictogrammen visualiseren, verloopt alles vlot. Cédric aanvaardt nu ook activiteiten die hij minder goed kent.

De grootmoeder van Cédric

De activiteiten organiseren en visualiseren

Waarom?

Wanneer u dagelijkse activiteiten uitvoert zoals zich wassen, schoonmaken of het gras maaien, dan weet u hoe u dat kan doen, in welke volgorde u de verschillende handelingen kan verrichten en welk materiaal u nodig heeft. U weet ook ongeveer hoeveel tijd zo'n activiteit in beslag neemt. Op dezelfde manier moet uw kind zicht hebben op de verschillende handelingen die nodig zijn om zijn speelgoed op te bergen, een schooltaak of een oefening op school te maken of zijn spulletjes in zijn boekentas te stoppen.

Probeer u even in de plaats te stellen van iemand met autisme. Beeld u in dat u een ingewikkeld gerecht gaat klaarmaken. U hebt een recept nodig waar u regelmatig naar kijkt om te weten in welke volgorde u alles moet doen, hoeveel u van welke ingrediënten u nodig hebt en welk keukengerei u moet gebruiken.

Mensen met autisme hebben ook een leidraad nodig om te weten hoe ze een activiteit moeten uitvoeren. Je moet hen uitdrukkelijk tonen hoe het moet, in welke volgorde ze te werk moeten gaan enz., want vaak hebben ze moeite met organiseren en anticiperen.

Wanneer u de activiteiten op deze manier verheldert, kan uw kind:

- begrijpen wat er van hem verwacht wordt;
- begrijpen hoe hij het moet doen;
- de informatie gemakkelijker verwerken;
- weten hoeveel werk er van hem verwacht wordt en wanneer de activiteit afgelopen is;
- zien hoever hij al gevorderd is;
- beter meewerken bij de uitvoering van de opdracht;
- zelfstandiger leren worden.

Zij vertellen...

We maakten een dagschema voor Luna. Dat helpt haar de structuur van een dag te zien en het geeft haar herkenningspunten. Voordien vroeg ze telkens weer om te mogen doen wat ze het liefste doet, zoals gaan zwemmen.

De mama van Luna

Op welke manier?

U kan de activiteiten van het dagelijkse leven op verschillende manieren verduidelijken.

- Stel de activiteit duidelijk voor door het materiaal in bakken of manden te presenteren, door visuele hulpmiddelen te gebruiken of door een model te tonen.
- Geef aan hoelang de activiteit zal duren (dus de hoeveelheid, duur, het begin en het einde): voorzie enkel de hoeveelheid materiaal die nodig is om de opdracht uit te voeren.
- Laat zien in welke volgorde de handelingen moeten gebeuren door van links naar rechts te werken en door visuele ondersteuning te voorzien (de stappen visualiseren, pijlen tekenen, nummers toevoegen, ...).
- Geef informatie over de activiteit. Bijvoorbeeld, verduidelijk wie wat moet doen en welk materiaal uw kind nodig heeft voor de activiteit.
- Verduidelijk de sociale regels en aangepast gedrag.

De kleurcontouren verduidelijken welke kleur te gebruiken en helpen om binnen de lijnen te kleuren.

Het model toont hoe je de tafel dekt.

Uw kind zal beter begrijpen wat het kan doen wanneer u met een kleurcode aangeeft waar de vormen moeten komen.

De nodige hoeveelheid aardappelen worden in een bak aangeboden.

Dankzij de afbeelding weet Julien dat hij na 2 klimbeurten een pauze heeft en dat hij na nog eens 2 klimbeurten een glas limonade krijgt.

De benodigheden worden van links naar rechts aangeboden.

Met dit hulpmiddel leert Luna zelfstandig naar het toilet gaan.

Om scrabble te spelen, moet ik:

- de doos openen;
- 7 letters uit het zakje nemen;
- met zoveel mogelijk letters een woord vormen;
- mijn beurt afwachten;
- mijn woord op het bord leggen;
- mijn punten tellen;
- nieuwe letters nemen zodat ik er opnieuw 7 heb en mijn beurt afwachten.

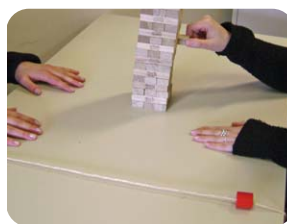
Philippe krijgt geschreven instructies om te kunnen scrabbelen.

Een tekening van een poes werd op de doos met kattenvoer gekleefd zodat Mateo zich niet kan vergissen.

Deze foto's helpen Pascal om zijn sporttas klaar te maken om naar de fitness te gaan.

De parel geeft aan wie aan de beurt is. Zodra je gespeeld hebt, geef je de parel door aan de volgende.

Dankzij dit instructieboekje weet Arnoud welk gedrag er van hem verwacht wordt in het zwembad.

Zij vertellen...

Toen Mateo een kleuter was, gaf ik hem een bad, waste hem en deed ik nog veel stappen voor hem. Nu hij 8 jaar is, verwachten we dat hij veel van die stappen zelfstandig doet, daarvoor heeft hij visuele ondersteuning nodig. Je moet deze wel iedere keer aanpassen aan het moment, aan zijn leeftijd en aan zijn niveau van zelfredzaamheid.

De mama van Mateo

Hulp bieden

Waarom?

Aanleren betekent helpen. Ondersteun uw kind en toon hoe het moet, bied actieve hulp, enz. Onderzoek en ervaring heeft uitgewezen dat personen met autisme vaardigheden beter en sneller aanleren als er hulp op maat wordt aangeboden.

Op welke manier?

Er zijn verschillende manieren om uw kind te helpen:

Fysieke hulp	<p>Maak met uw hand of met uw lichaam contact met uw kind en help het om de gewenste activiteit correct uit te voeren.</p> <p>Voorbeeld</p> <p>Ga achter uw kind staan, neem zijn hand en help het om zijn potlood vast te houden tijdens het inkleuren.</p>
Hulp met gebaren	<p>Beweeg uw hand en/of uw lichaam om een bepaalde activiteit voor te stellen.</p> <p>Voorbeeld</p> <p>Wijs naar de knop van de stortbak om uw kind eraan te herinneren dat hij moet doortrekken nadat hij naar het toilet is geweest.</p>
Verbale hulp	<p>Zeg een woord of geef een instructie om hem te helpen de activiteit correct uit te voeren.</p> <p>Voorbeeld</p> <p>Zeg "Neem de zeep". Opgelet: in dit geval is het belangrijk kort en duidelijk te zijn.</p>
Demonstratie	<p>Toon wat uw kind moet doen.</p> <p>Voorbeeld</p> <p>Poets uw tanden om te tonen wat hij moet doen.</p>
Visuele hulp	<p>Toon uw kind een afbeelding van:</p> <ul style="list-style-type: none">• het gewenste gedrag;• een afgewerkte activiteit (model);• de verschillende handelingen die hij moet uitvoeren. <p>Geef uw kind extra aanwijzingen.</p> <p>Voorbeeld</p> <p>Gebruik een placemat waarop de contouren van het bord en het glas zijn aangebracht zodat hij weet waar hij ze moet zetten.</p>
Gecombineerde hulp	<p>U kan verschillende soorten ondersteuning tegelijk aanbieden om uw kind te helpen bij een activiteit.</p> <p>Voorbeeld</p> <p>Bij het opruimen van zijn speelgoed kan u verbale hulp (u zegt "Daarin") combineren met hulp met gebaren (u wijst naar de speelgoedbak).</p>

Voor sommige kinderen zullen bepaalde types van hulp beter werken dan andere. Is uw kind ontvankelijker voor een bepaald soort hulp? Wordt het misschien niet graag aangeraakt? Zouden foto's waarop je hem zelf de activiteit ziet uitvoeren (handen wassen, eten, in de tuin spelen,...) goed werken? Of zouden foto's met alleen maar de zeep, zijn bord of de tuin volstaan?

Kijk naar de mogelijkheden van uw kind en pas de hulp aan. U dient de hulp langzamerhand af te bouwen al naargelang hij erin slaagt om de verschillende handelingen van de activiteit alleen uit te voeren. Op deze manier kan u de zelfstandigheid van uw kind bevorderen.

Belonen

Waarom?

Belonen is noodzakelijk. Uw kind heeft aanmoediging nodig om te slagen, waarom zou het zich anders inspannen? Het kost uw kind veel meer moeite om iets te leren dan andere kinderen. Uw kind moet veel meer leren dan kinderen zonder autisme (zelfs de dingen die in onze ogen simpel en natuurlijk zijn). Mensen met autisme begrijpen niet altijd waarom het belangrijk is om nieuwe dingen te leren en wat de voordelen ervan zijn.

Op welke manier?

Een goede beloning is niet gewoon een voorwerp, een snoepje of een activiteit waar uw kind dol op is. Het is iets dat het gewenste gedrag in de hand zal werken. Een doeltreffende beloning motiveert uw kind om te proberen en helpt hem om door te zetten.

Verschillende soorten beloningen:

Een primaire beloning:
voedsel, snoepjes, een drankje, ...

Een sociale beloning:
een glimlach, een knuffel, felicitaties (verbaal of met gebaren), de aandacht van mama of papa, ...

Een interessante activiteit:
de favoriete activiteiten van het kind
Voorbeeld: een wandeling maken, muziek beluisteren, ...

Een tussenbeloning:
punten, tokens, geld, ... die het kind kan sparen en die het kan omruilen tegen andere motiverende zaken.
Voorbeeld: 10 smileys omruilen voor een stripverhaal.

Hoe kiest u een beloning voor uw kind?

- Zoek naar beloningen die uw kind motiveren. Kijk hiervoor naar de voorkeuren en interesses van uw kind. Ook bijzondere interesses of preoccupaties kunnen als beloning gebruikt worden.
- Kies beloningen die aangepast zijn aan de ontwikkelingsleeftijd van uw kind. Wat een kind als een beloning ervaart, kan veranderen met de tijd (bijvoorbeeld, een kind van 5 jaar vindt het leuk om eendjes in het park te voeren maar vindt dit misschien niet langer leuk wanneer het 15 jaar is).
- Een beloning moet niet altijd iets speciaals zijn. Het kan iets zijn dat uw kind ook zo mag doen, bijvoorbeeld naar een lievelingsprogramma kijken of een computerspelletje spelen. Het verschil is dat u nu expliciet de koppeling maakt tussen gewenst gedrag en de beloning.
- Zorg voor verschillende soorten beloningen om gewenning te voorkomen.
- Een verrassing of iets nieuws wordt door veel kinderen als zeer aangenaam ervaren. Dit geldt niet noodzakelijk voor kinderen met autisme. Zij zullen soms meer plezier beleven aan wat ze al kennen, aan wat voorspelbaar is.

- Kies eerst voor materiële beloningen (bijvoorbeeld: eten, speelgoed) en evolueer naar sociale beloningen (bijvoorbeeld een complimentje geven zoals “Goed zo”).

Hoe gebruikt u beloningen?

- Beloon niet enkel de successen, maar ook de inspanningen van uw kind.
- Om uw kind te motiveren kan u de beloning aan uw kind laten zien. Zorg er voor dat uw kind de beloning niet zelf kan nemen.
- Aanvankelijk dient u onmiddellijk na het gewenste gedrag te belonen. Uw kind kan zo zijn gedrag koppelen aan het positieve gevolg. Belonen is het meest effectief wanneer het binnen de seconde volgt op het gewenste gedrag.
- Wanneer een vaardigheid is aangeleerd, beloon uw kind nog maar bouw het belonen langzamerhand af. Blijf wel complimenten geven.
- Geef de beloning nooit vooraf. Zeg bijvoorbeeld niet: “Je krijgt nu een koekje en dan moet je straks niet huilen als ik zeg dat het tijd is voor je bad”.
- Merkt u dat een bepaalde beloning niet meer werkt, gebruik dan een andere of wissel de beloningen regelmatig af zodat uw kind ze niet beu wordt.

Voorzie een doos met de beloningen.

Luna mag een stukje worst eten, haar lievelingskost, nadat ze een hap van haar boterham op heeft.

Generaliseren

Waarom?

Wanneer uw kind een vaardigheid onder de knie heeft, is het nuttig dat hij die ook in alle gepaste contexten kan gebruiken. Goedgedag zeggen bijvoorbeeld moet uw kind niet alleen thuis kunnen, maar ook op school, bij vrienden, bij zijn oma enz. Zijn broek optrekken is niet alleen nuttig in de badkamer maar ook in openbare toiletten, tijdens het aankleden na de gymnastiekles enz.

Mensen met autisme hebben het vaak moeilijk om te generaliseren. Ze kunnen wat ze geleerd hebben niet altijd spontaan gebruiken in een andere situatie dan die waarin ze ze geleerd hebben. Het is dus nodig om de nieuw aangeleerde vaardigheden te generaliseren.

Op welke manier?

U kan een vaardigheid op 3 manieren generaliseren:

Het materiaal variëren

Wijzig regelmatig het materiaal dat u bij een bepaalde oefensessie gebruikt. Gebruik de instructie “Opruimen” bijvoorbeeld om uw kind afwisselend legoblokken, potloden, ballen en speelgoedfiguurtjes in een doos te laten stoppen.

De plaats variëren

Oefen de vaardigheid op verschillende plaatsen waar uw kind regelmatig komt (op school, thuis, bij vrienden, tijdens een uitstap, enz.). Een goede samenwerking met de mensen op deze plaatsen is daarvoor wel nodig.

De mensen variëren

Wissel regelmatig van begeleider (papa, mama, grote zus). Vergeet niet om uw kind van deze variatie op de hoogte te brengen. Bijvoorbeeld, wanneer Thomas een boodschap gaat doen, kondigt mama op zijn dagschema aan wie hem zal vergezellen. Het is belangrijk dat de vaardigheid met verschillende personen inge oefend wordt, zodat uw kind ze los van een persoon zelfstandig kan uitvoeren.

Bij u thuis

Vroeger wou Kilian zich 's morgens alleen klaarmaken, maar het verliep zeer chaotisch en hij weende soms. Met de visuele ondersteuning lukt het wel goed. Door het toe te passen en het succes ervan te zien, ben je gestimuleerd om het verder te gebruiken.

De mama van Kilian

Hulpmiddelen gebruiken om zich uit te drukken

De strategieën en methoden beschreven in het deel ‘Hoe uw kind helpen?’ worden verder uitgewerkt voor specifieke domeinen: communicatie, autonomie, vrijetijdsbesteding en moeilijk gedrag. We geven u richtlijnen en principes mee die u bij u thuis kunt toepassen. Aansluitend vindt u voorbeelden hoe u de theorie in de praktijk kunt omzetten.

Waarom?

Kinderen met autisme hebben het moeilijk met communicatie. Ze zien er niet altijd het nut van in en begrijpen vooral het principe van woord en wederwoord van de communicatie niet. Ze missen spontaniteit en nemen geen initiatief. Personen met autisme die ook een verstandelijke beperking vertonen, gebruiken soms lichaamstaal (iemand bij de hand nemen, sprongetjes maken, enz.). Zulk gedrag wordt niet altijd door iedereen begrepen en kan bijgevolg voor problemen zorgen of het bemoeilijkt hun familiale en sociale integratie. Een persoon met autisme kan sterk afhankelijk worden van diegenen die hem wel begrijpen.

Kinderen die problemen hebben met zich uit te drukken, kunnen met uw hulp alternatieve manieren ontwikkelen. Er dient dus gezocht te worden naar andere communicatiemiddelen die eenvoudiger en minder abstract zijn dan taal. Vooral omdat we weten dat kinderen gedragsproblemen kunnen ontwikkelen indien ze niet over alternatieve uitdrukingsmogelijkheden beschikken. Deze alternatieve communicatiemiddelen zullen het kind dat kan praten niet verhinderen om te praten. Integendeel, wetenschappelijk onderzoek heeft uitgewezen dat de hulpmiddelen de communicatie juist stimuleren.

Behoeften uitdrukken, hulp vragen, iets weigeren, keuzes maken, zijn algemene vaardigheden die uw kind in het dagelijkse leven nodig heeft.

Op welke manier?

Voor mensen met autisme, ook zij die taal gebruiken, is het van kapitaal belang om initiatief te leren nemen en om spontaniteit te ontwikkelen. U zal zich dus soms moeten inhouden om niet vooruit te lopen op de wensen en behoeften van uw kind. U zal manieren moeten bedenken om uw kind de gelegenheid te geven om te communiceren. Bijvoorbeeld, slechts een klein beetje van zijn lievelingsdrank inschenken en de fles in het zicht maar buiten bereik van uw kind zetten.

Wat kan je doen als je kind niet spreekt?

Een geschikt communicatiesysteem kiezen

Het communicatiesysteem kan uw kind in staat stellen om zijn keuzes, gevoelens en behoeften kenbaar te maken en het zorgt ervoor dat iedereen uw kind kan begrijpen. Verschillende communicatiesystemen zijn mogelijk: voorwerpen, foto's, pictogrammen, geschreven woorden, communicatiehulpmiddelen met digitale spraakuitvoer, tablet of smartphone in combinatie met een app.

In de Vlibank vindt u online informatie over hulpmiddelen. Weet u niet wat het beste hulpmiddel is voor uw kind? Modem geeft advies bij het zoeken en gebruiken van hulpmiddelen die de communicatie ondersteunen.

Met deze voorwerpkaarten kan een kind kenbaar maken wat het wil eten en drinken.

Communicatiesysteem met afbeeldingen om bij het vieruurtje te gebruiken.

Arthur gebruikt pictogrammen om te communiceren. Hij kan ermee 'zeggen' dat hij honger of dorst heeft, kan laten weten wat hij wil doen en kan uitdrukken wat hij voelt.

Zij vertellen...

Toen we wisten dat Arthur autisme had, hebben we gezocht om hem iets te leren dat voor hem het meeste nut heeft: communiceren met pictogrammen. Vroeger werd hij vlug zenuwachtig. Sinds hij de pictogrammen gebruikt, is hij veel rustiger. Hij heeft bijvoorbeeld geleerd om te drinken te vragen.

De papa van Arthur

Michel leert zijn speelgoed vragen

“Michel herhaalt soms onze woorden, maar hij gebruikt taal nog weinig om iets te vragen. Hoe kunnen we hem stimuleren om iets te vragen?”

Observeren

Michel is 4 jaar en heeft een ontwikkelingsachterstand. Michel begrijpt heel eenvoudige opdrachten en aanwijzingen: “Wachten”, “Kom hier”, “Neem vast”,... Hij reageert als hij zijn naam hoort. Michel herhaalt woorden en soms korte zinnen (echolalie), soms antwoordt hij kort op een vraag. Spontaan praat hij heel weinig. Michel heeft een oudere broer van 6 jaar. Michel speelt niet echt samen met zijn broertje. Zijn lievelingsbezigheden: rondjes rijden met zijn fiets (loopwagen) en spelen met het dierenhuisje.

Een doel bepalen

Michel vraagt zijn lievelingsspeelgoed, namelijk zijn fiets door een afbeelding te geven aan één van de ouders. De kans dat hij zijn fiets wil om mee te spelen is groot omdat hij er dagelijks rondjes mee rijdt. Zo kan er iedere dag ge oefend worden. Er wordt vooral 's avonds ge oefend wanneer beide ouders thuis zijn.

Opgelet

In het voorbeeld wordt de fiets gekozen om te oefenen. Om te starten wordt dus geen tweede stuk speelgoed gebruikt. Dit zou de oefening te complex maken. Michel zou dan immers ook nog gevraagd worden om een keuze te maken wat voor kinderen met autisme overigens moeilijker is dan voor kinderen zonder autisme.

Aan de slag

De situatie aanpassen

De ruimte organiseren en visualiseren: de fiets wordt op een kast geplaatst. Michel kan het speelgoed zien, maar kan het zelf niet nemen. Op ooghoogte van Michel wordt een foto van de fiets met velcro gekleefd.

Hulp bieden

Het oefenmoment wordt best door beide ouders begeleid. Zo kunnen de ouders voortonen hoe Michel zijn fiets kan vragen. Verschillende scenario's:

Gedrag Michel	Leermethode
Michel weet niet wat hij moet doen of huilt.	De ouders tonen het voor opdat Michel dit zou imiteren. De ene ouder neemt de afbeelding, geeft deze aan de andere ouder en zegt bijvoorbeeld “Ik wil de fiets”. De andere ouder zegt “Je wilt de fiets!” en geeft dan de fiets. Of De ene ouder geleidt de hand van Michel naar de afbeelding. Michel of de ouder neemt de afbeelding en geeft deze aan de andere ouder. De andere ouder zegt “Je wilt de fiets!” en geeft dan de fiets.
Michel kijkt naar de fiets, maar doet verder niets.	De ene ouder geleidt de hand van Michel naar de afbeelding. Michel of de ouder neemt de afbeelding en geeft deze aan de andere ouder. De andere ouder zegt “Je wilt de fiets!” en geeft dan de fiets.
Michel neemt de afbeelding maar geeft deze niet aan een ouder.	De ene ouder geleidt de hand van Michel naar de andere ouder en zegt “Ik wil de fiets”. De andere ouder zegt “Je wilt de fiets!” en geeft dan de fiets.

Belonen

Wanneer Michel het speelgoed vraagt (hij geeft de afbeelding of vraagt het verbaal), mag hij er als beloning mee spelen. Hij wordt ook geprezen als hij de fiets vraagt. Hij wordt geprezen ook al wordt hij hierbij geholpen.

En daarna...

Wanneer hij de afbeelding van zijn fiets spontaan geeft, kan Michel geleerd worden om het verbaal te vragen. Eerst wordt het woord geassocieerd met de afbeelding. Als Michel de afbeelding geeft, probeer hem het woord “Fiets” te laten herhalen voor hij de fiets krijgt. Het belangrijkste doel is dat Michel spontaan zijn speelgoed vraagt. De manier waarop hij het vraagt is in eerste instantie onbelangrijk. Het is bijvoorbeeld niet belangrijk dat hij een correcte zin maakt of dat hij alstublieft zegt.

Opmerking

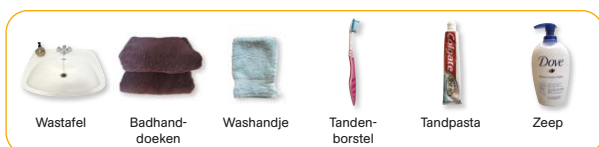
Zelfs indien uw kind enkele woorden begint te zeggen, kan het gebruik van visuele ondersteuning of afbeeldingen de taalontwikkeling stimuleren.

Wat kan je doen als je kind spreekt?

De spreekvaardigheid ontwikkelen

Bij kinderen die praten is het belangrijk om de woordenschat te ontwikkelen en de sociale taalvaardigheid te bevorderen. Daarbij kan aan allerlei aspecten worden gewerkt, bijvoorbeeld:

- Leren dat praten helpt om duidelijk te maken wat je wil of wat je nodig hebt.
- Leren dat alles in de omgeving een naam heeft.
- Leren dat je hetzelfde op verschillende manieren kan zeggen.
- Leren dat eenzelfde woord al naargelang de context verschillende betekenissen kan hebben.
- Leren dat er algemene beleefdheidsregels zijn.
- Leren luisteren.
- Leren een gesprek voeren.

Wastafel Badhanddoeken Washandje Tandborstel Tandpasta Zeep

Met visuele hulpmiddelen dagelijkse voorwerpen leren benoemen en classificeren. Bijvoorbeeld al wat in de badkamer staat.

Een boekje met afbeeldingen kan helpen om met uw kind een gesprek te voeren. Vertrek bij voorkeur van een onderwerp dat uw kind kent en dat hem interesseert.

Zij vertellen...

Adam kan niet vertellen over wat hij heeft meegemaakt. We hebben vertelkaarten voor hem gemaakt. We nemen foto's van gebeurtenissen zoals een verjaardagsfeest of een uitstap en we stellen hem hierover vragen. We vertrekken van wat Adam zelf heeft beleefd, dat spreekt hem meer aan.

De mama van Adam

Louis leert zijn keuze uitdrukken

“Als we Louis vragen wat hij op zijn boterham wil eten, geeft hij doorgaans geen antwoord. Als ik dan zelf beslis, wil hij de boterham niet altijd opeten en wordt soms boos.”

Observeren

Louis is 7 jaar en heeft een matige verstandelijke beperking. Louis zegt weinig uit zichzelf en wijst niet naar zaken in de omgeving. Hij laat wel weten wanneer hij tv wil kijken of buiten in de tuin wil spelen. Hij trekt dan aan de mouw van een ouder en zegt 'Tv' of 'Tuin'.

Hij begrijpt eenvoudige opdrachten zoals “Ga zitten”, “Kom hier”, “Eten” en “Geef”.

Louis heeft oog voor details.

Voor ontbijt eet Louis graag choco, maar hij eet ook jonge kaas, smeerkaas en aardbeienconfituur. Soms weigert hij zijn boterham op te eten. Hij wordt dan kwaad. Hij heeft dan waarschijnlijk zin in ander broodbeleg, maar hij maakt niet duidelijk wat hij wil.

Een doel bepalen

Het doel dat voor Louis wordt gekozen: 's morgens een keuze maken tussen 2 soorten broodbeleg.

Aan de slag

De situatie aanpassen

De activiteit organiseren:

- Zet niet teveel zaken op de eettafel.
- Presenteer 2 soorten broodbeleg op een plateau: één waarvan hij houdt (bijvoorbeeld chocopasta) en één waarvan hij niet houdt (bijvoorbeeld sinaasappelmarmelade).
- Voorzie 2 belegde boterhammen, bijvoorbeeld één met chocopasta en één met sinaasappelmarmelade. Zo krijgt hij onmiddellijk wat hij gekozen heeft.
- Zet de plateau met het broodbeleg voor Louis en zeg “Wat wil je?” en hou de hand uitgestrekt.

Hulp bieden

Indien Louis niet reageert, toon de boterham met choco en zeg "Wat wil je?" en hou een hand uitgestrekt in de richting van de pot met choco.

Belonen

Wanneer Louis de pot chocopasta geeft, aanwijst of aanraakt dan krijgt hij een boterham met choco.

Opmerkingen

- Kiezen is gemakkelijker wanneer men moet kiezen tussen iets wat men graag heeft en iets wat men niet graag heeft. Vandaar dat Louis aanvankelijk tussen choco en sinaasappelmarmelade moet kiezen.
- Wanneer Louis kiest voor sinaasappelmarmelade geven de ouders hem een boterham met dit beleg. Zo leert hij het verband tussen zijn keuze en het gevolg.
- Wanneer Louis de pot choco geeft, zeggen de ouders "Choco" om het woord eraan te koppelen.
- Louis moet aanvankelijk leren kiezen. Variatie in het broodbeleg is dan minder van belang.

En daarna...

- Laat Louis ook kiezen tussen 2 soorten broodbeleg die hij graag eet.
- Gebruik foto's van het broodbeleg in plaats van de objecten. Zo kan een communicatiesysteem opgebouwd worden wat in vergelijking met objecten eenvoudiger in gebruik is.
- Wanneer Louis de pot choco geeft, kunnen de ouders hem aanmoedigen om het woord "Choco" te zeggen.

Aan de slag

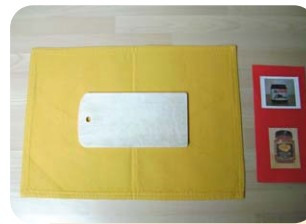
De situatie aanpassen

De activiteit organiseren en visualiseren:

- De ouders maken foto's van de producten die doorgaans 's morgens op de boterham gegeten worden.
- De ouders letten er op dat de achtergrond van de foto's neutraal is zodat Louis niet afgeleid wordt door andere details die niet van belang zijn.
- De foto's worden op karton gekleefd en geplastificeerd zodat deze veelvuldig gebruikt kunnen worden.
- Twee foto's van het broodbeleg worden naast het ontbijt-plankje van Louis gelegd.

Hulp bieden

- Een ouder vraagt wat Louis wil op zijn boterham en wijst naar de foto's. Leg in het begin steeds een foto van zijn favoriete broodbeleg naast een ander soort broodbeleg. Louis moet immers eerst het communicatiesysteem leren gebruiken.
- In het begin kan fysieke hulp geboden worden om de hele handeling te sturen. De ene ouder neemt samen met hem een foto en geeft deze aan de andere ouder.

En nog een stapje verder...

Het aantal foto's waaruit Louis kan kiezen kan uitgebreid worden met meerdere producten. Uiteindelijk kan alle broodbeleg dat Louis graag eet op een kaart gepresenteerd worden zodat hij zijn keuze kenbaar kan maken.

Zelfstandigheid bevorderen

Waarom ?

Zelf zijn kleren aantrekken, zelf zijn boekentas dragen, zakgeld krijgen, uitgaan, misschien zelfs met een brommer rijden... Zelfstandig zijn geeft niet alleen vrijheid, maar beantwoordt ook aan een reële behoefte: die om onafhankelijk te zijn van anderen.

Nieuwe dingen leren vergt een inspanning en is niet altijd gemakkelijk en prettig. Veel mensen met autisme houden niet van veranderingen en nieuwigheden. Bovendien zien ze niet altijd het nut in om nieuwe dingen te leren.

Wanneer een kind er niet in slaagt om een taak uit te voeren, doen we het vaak snel zelf om tijd te winnen, spanningen te vermijden of aan iets anders te kunnen beginnen. Indien het leerproces aangepast is aan de mogelijkheden van uw kind, zal het nochtans langzaam maar zeker vooruitgang boeken. En dat zal op zijn beurt uw levenskwaliteit en dat van uw kind ten goede komen.

Op welke manier ?

Zelfstandigheid ontwikkelen, betekent uw kind de kans geven om iets zelfstandig(er) te kunnen uitvoeren.

Niemand is perfect

Zelfstandigheid wil niet zeggen perfectie. Wat telt, is niet het 'succes' op zich maar het feit dat uw kind de mogelijkheid krijgt om iets zonder externe hulp te doen. Iedereen leert met vallen en opstaan. Houdt rekening met de mogelijkheden en de beperkingen van uw kind. Beloon uw kind voor zijn inspanningen, ook al heeft hij nog een hele weg te gaan.

Extra werk

Houdt er rekening mee dat je kind zelfstandig 'maken' in een eerste fase voor meer werk zorgt. Het kost immers meer inspanningen om bijvoorbeeld iemand alleen te leren eten dan om het zelf te geven. Om nog niet te spreken van de troep die het soms met zich meebrengt. Begin er dan ook pas aan als je zelf uitgerust bent en spreek met je huisgenoten over hoe je een en ander wil realiseren. Spreek eventueel een taakverdeling af.

Risico's nemen

Opdat een kind zelfstandig zou kunnen worden, moet je ook 'risico's' durven nemen. Bijvoorbeeld de hulpwielletjes van zijn fiets durven halen en het risico nemen dat uw kind valt.

Neem afstand

Een kind met autisme kan falen bij het uitvoeren van een activiteit gewoon omdat de volwassene die het aangeleerd heeft niet meer in de buurt is. Verminder dan ook de hulp die u geeft en trek u tijdig terug wanneer uw kind een activiteit onder de knie heeft. Verbale aanwijzingen kunnen bovendien tot gevolg hebben dat het kind er afhankelijk van wordt; geef er dus niet te veel of verminder langzamerhand het aantal.

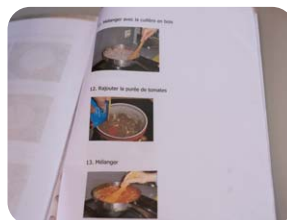
In het deel 'Hoe mijn kind helpen?' vindt u belangrijke stappen die bijdragen tot het zelfstandig worden van uw kind: observeren, prioriteiten stellen, inwerken op de gevolgen, de situatie en het gedrag. We geven u nog enkele voorbeelden hoe u op de situatie kan inwerken.

Visualisatie van de verschillende stappen bij het aankleden.

De mama van Seppe legt de kledingstukken klaar zodat Seppe zich alleen kan aankleden.

Julien kan spaghettisous klaarmaken dankzij het recept met foto's.

Door foto's op de boxes te kleven, vindt Naomi gemakkelijker haar speelgoed. De foto's helpen haar eveneens bij het opruimen.

Door de afbeelding op een deksel van een potje te kleven, kan Aline de afbeelding beter vastgrijpen. Ze kan deze geven wanneer ze vraagt om met de inktvis te spelen.

Arthur draagt schoenen met een velcrosluiting, zo kan hij helemaal alleen zijn schoenen aantrekken.

Amélie leert zelfstandig eten

“Amélie is 5 jaar en kan nog niet alleen eten. Dat zorgt voor problemen aan tafel...”

Observeren

Amélie heeft een ernstige ontwikkelingsachterstand. Ze loopt, kan voorwerpen oppakken en deze een bepaalde tijd vasthouden. Aan tafel blijft ze zitten, maar ze heeft de neiging om met haar benen te gaan wiebelen. Haar zus, die recht tegenover haar zit, krijgt daardoor soms schoppen. Amélie is dol op flan met karamelsaus.

Een doel bepalen

Het doel dat voor Amélie wordt gekozen: kunnen eten met een lepel. Om Amélie voldoende te motiveren, oefenen de ouders tijdens het vieruurtje en ze geven haar een flan met karamelsaus.

Om de doelstelling te bereiken, zijn verschillende stappen nodig:

- de lepel vastnemen (iets wat Amélie reeds kan);
- voedsel opscheppen;
- de lepel met voedsel naar de mond brengen;
- opnieuw voedsel opscheppen;
- enz.

De ouders beginnen met het aanleren van de stap ‘de lepel met voedsel naar de mond brengen’.

Aan de slag

De situatie aanpassen

De ruimte en de activiteit aanpassen:

- De flan in een grotere en stabielere kom doen.
- Een antislip placemat onder de kom leggen zodat die niet kan wegglijden.
- Een speciale lepel met een dikkere steel gebruiken zodat ze hem makkelijker kan vasthouden.

Om de maaltijd vlotter te laten verlopen worden nog enkele aanpassingen doorgevoerd:

- Amélie krijgt een andere plaats aan tafel zodat er niemand tegenover haar zit.
- Vóór haar stoel een box van het type ‘curver’ plaatsen waarop ze haar voeten kan zetten zodat ze niet meer met haar benen wiebelt.

De ouders gebruiken aangepaste materiaal: een grote en stabiele kom, een lepel met een dikke steel en een antislip placemat.

De voeten neerzetten op een box voorkomt dat ze gaat wiebelen met de benen.

Hulp bieden

Amélie heeft vooral fysieke hulp nodig. Dit is wat haar ouders kunnen doen:

- Voedsel opscheppen met een lepel en hem door Amélie laten vastpakken en naar haar mond brengen. In een eerste fase kan de hulp totaal zijn: de ouders nemen Amélie haar hand vast en leiden deze naar haar mond.
- Gaandeweg kunnen de ouders minder hulp geven:
 - eerst haar hand wat losser laten;
 - dan haar pols vasthouden;
 - verder afzakken richting elleboog;
 - een klein duwtje geven aan haar elleboog.

Belonen

De ouders hebben gekozen om te oefenen met een flan met karamelsaus omdat dit het lievelingsgerecht is van Amélie en haar bijgevolg het beste motiveert.

En daarna...

Wanneer Amélie haar lepel alleen kan vasthouden en naar haar mond kan brengen, beginnen haar ouders aan de tweede stap: Amélie moet zelf haar lepel volscheppen.

De ouders zullen voor deze stap dezelfde strategie gebruiken als voordien: indien nodig eerst 100% hulp bieden en die daarna beetje bij beetje afbouwen. Ze bieden enkel hulp om de lepel te vullen; Amélie kan nu de lepel zelf naar haar mond brengen.

Opmerking

Houd rekening met zintuiglijke gevoeligheden. Sommige kinderen met autisme verdragen geen metaal in hun mond. In dat geval kan je beter een plastic lepel gebruiken.

Zij vertellen...

Met zijn receptenboek met foto's kan Julien iets bereiden. Vroeger had hij hiervoor te weinig zelfvertrouwen en vroeg hij steeds wat hij moest doen. Nu begint hij er helemaal alleen aan. Hij voelt zich nu beter en is opgewekter.

De mama van Julien

Vrijtijdsactiviteiten helpen ontwikkelen

Waarom?

De vrije tijd is een ongestructureerde periode zonder duidelijke opdrachten. Kinderen met autisme ontwikkelen niet altijd spontaan hobby's. Daar zijn verschillende redenen voor:

- Je hebt bepaalde vaardigheden nodig. Om je vrije tijd op een zinvolle manier in te vullen, moet je vaak sociale relaties aanknopen. Ook moet je je gedurende een bepaalde tijd kunnen concentreren en een goed ontwikkelde fijne motoriek hebben.
- Als je je tijd vrij mag besteden, moet je keuzes maken. Kinderen met autisme hebben een beperkte interesse en minder ervaring met vrijetijdsbesteding.

Tijdens de vrije tijd zullen een aantal kinderen met autisme dezelfde activiteiten herhalen: objecten doen draaien, dezelfde videofragmenten bekijken, ... anderen zijn geobsedeerd door bepaalde onderwerpen of activiteiten. Het is op deze momenten dat ze soms autostimulatie of stereotypieën vertonen. Deze stereotypieën maken deel uit van het functioneren van uw kind. Houden ze echter te lang aan, dan kan dat soms tot gedragsproblemen leiden.

Uw kind kan dus best geholpen worden om zijn vrije tijd op een aangename en zinvolle manier te besteden en om zijn voorkeur uit te drukken.

Wat kan je doen?

Kies een activiteit in functie van de interesses en vaardigheden van uw kind.

Kijk naar de mogelijkheden van uw kind en pas de activiteit aan. De gewone producten in de handel zijn vaak ingewikkeld. U kan ze toch gebruiken mits u ze aanpast:

- vereenvoudig de spelregels;
- gebruik aangepast materiaal;
- vereenvoudig het spel door verschillende tussenstappen te introduceren;
- visualiseer de regels en de verschillende stappen.

Introduceer verschillende tussenstappen: geef om te beginnen een sjabloon om in te kleuren, maak vervolgens de contourlijnen van de tekening dikker. Als dit goed lukt, kan je tekeningen zonder aanpassingen aanbieden.

Vereenvoudig de spelregels: bij het paardjesspel de ongebruikte stallen verbergen en/of het spel beginnen zonder eerst een 6 te gooien.

In het begin kan een vrijetijdsactiviteit veel inspanning van uw kind vragen. Vergeet daarom niet uw kind aan te moedigen. Geef het ook de nodige hulp: geef duidelijke instructies, gebruik visuele hulpmiddelen, demonstreer wat uw kind moet doen, ...

Vrijtijdsactiviteiten kunnen zowel binnenshuis als buitenshuis plaatshebben. De ontwikkeling van beiden is belangrijk. Activiteiten binnenshuis zoals spelen met speelgoed, kijken naar tv, computerspelletjes spelen, internet gebruiken, ... maken het uw kind mogelijk om zijn vrije tijd thuis zinvol te besteden.

Buitenactiviteiten, in gezelschap van anderen, geven uw kind de gelegenheid om gepast sociaal gedrag te leren.

Tijdens een sportactiviteit kan uw kind zijn 'teveel aan energie' kwijt. Voordat uw kind met de echte sportbeoefening begint, kan u het alvast helpen met een goede voorbereiding. Bijvoorbeeld, zo kan u voordat u naar het zwembad gaat zijn gezicht natmaken met de douchesproeier in de badkamer.

Het best kiest u een activiteit die u regelmatig kan beoefenen. Maak een lijstje met de mogelijkheden in uw buurt.

De fietstocht wordt voorbereid in een besloten en veilige ruimte. Je komt er dezelfde 'obstakels' tegen als op het echte traject. Hier zien we het zebrapad.

Foto's van de vrijetijdsactiviteiten waaruit Loïc kan kiezen.

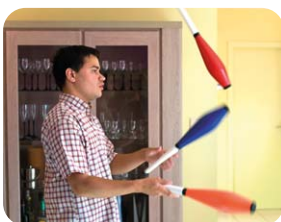
Alleen leren spelen

Voor kinderen met autisme is alleen spelen vaak moeilijk. Nochtans is dat een belangrijk aspect bij het invullen van vrije tijd. Thuis kan u niet altijd uw kind terzijde staan gezien uw dagelijkse bezigheden.

Verminder beetje bij beetje de aandacht die u aan uw kind besteedt. Uw aandacht op zich is immers aantrekkelijk en zou het eigenlijke spelplezier kunnen overschaduwen.

Enkele tips om uw kind meer alleen te laten spelen :

- Wanneer uw kind een activiteit onder de knie heeft, ga dan naast hem zitten en speel ook, maar alleen.
- Maak de afstand tussen u en uw kind langzamerhand groter terwijl u met iets anders bezig bent en blijf uw kind aanmoedigen. Ga verder en verder.
- Beloon uw kind wanneer het zelfstandig speelt.
- Wanneer uw kind alleen speelt, corrigeer dan niet de eventuele fouten die het maakt. Wacht hiermee tot het einde van het spel.

Computer en internet

Voor iedere leeftijd vindt u tegenwoordig interessante en pedagogische spelletjes voor op de computer. Vanaf een bepaalde leeftijd beginnen kinderen misschien ook internet te gebruiken. Chatten en forums bezoeken kan wel eens uitmonden in een vriendschap. Er zijn zelfs speciale chatrooms voor mensen met autisme. Geen wonder, voor hen is het medium extra aantrekkelijk: je blijft in je eigen omgeving, je hoeft geen rekening te houden met de intonatie of gezichtsuitdrukking van de ander, je moet maar één kanaal tegelijk verwerken, je deelt informatie op je eigen tempo, enz. Natuurlijk is enige voorzichtigheid geboden. Spreek daarom enkele regels af met uw kind. Probeer wel eerst voldoende kennis te hebben van het internet. Zo verhoogt u de kans dat uw adviezen en regels ernstig genomen worden.

Enkele tips voor veilig internetgebruik :

- Maak uw kind duidelijk dat het geen persoonlijke gegevens of foto's mag uitwisselen zonder uitdrukkelijke toestemming van één van de ouders.
- Laat uw kind een schuilnaam verzinnen die het online kan gebruiken.
- Als uw kind een weblog wil bijhouden, zeg dan dat dit het best anoniem gebeurt.
- Zet de computer liever in de woonkamer dan in de speel- of slaapkamer van uw kind.
- Probeer uw kind duidelijk te maken dat de virtuele wereld niet altijd overeenstemt met de realiteit.
- Toon interesse voor de 'virtuele' vrienden van uw kind. Praat erover. Waarschuw uw kind dat internetvrienden zich anders kunnen voordoen dan ze zijn.
- Geef duidelijke regels als uw kind een internetvriend wil ontmoeten. Bij een eerste ontmoeting kan bijvoorbeeld iemand meegaan; afspreken moet gebeuren op een plek waar veel mensen zijn; nergens naartoe gaan als dat niet afgesproken was, enz.
- Zet de belangrijkste waarschuwingen op papier en hang dat op een goed zichtbare plek bij de computer.

Zij vertellen...

Vrij spelen is moeilijk voor zowel Kilian als voor Liam. We geven hen de keuze tussen 3 verschillende activiteiten.

De mama van Kilian en Liam

Vroeger was het onmogelijk dat Luna samen met haar zussen een toren bouwde, ze wou alleen spelen.

Ze heeft moeten leren om haar beurt af te wachten

De mama van Luna

Theo leert samenspelen met zijn broer

“Theo speelt nooit met Hugo, zijn broer. Hoe kunnen we hen helpen om eens iets samen te doen?”

Observeren

Theo is 6 jaar en heeft een lichte ontwikkelingsachterstand. Zijn broertje is 4 ½ jaar oud en heeft geen noemenswaardige problemen.

Theo is graag buiten. Hij houdt van lawaai en heeft dan ook de neiging om lawaai te maken door voorwerpen tegen elkaar te slaan.

Hij heeft een goede algemene en fijne motoriek.

Hij heeft veel energie en houdt van rennen en trampolinespringen.

Hij begrijpt eenvoudige instructies (“Kom”, “Ga zitten”, enz.).

Hij zegt enkele woordjes en reageert op zijn voornaam.

Hij bladert graag in de fotoalbums van het gezin.

Een doel bepalen

Voor de ouders is het belangrijk dat Theo en Hugo samen spelen. Het doel dat werd gekozen: Theo en Hugo zullen driemaal per week na het avondmaal een partijtje blikwerpen spelen.

Aan de slag

De situatie aanpassen

De ruimte organiseren en visualiseren: het blikwerpen wordt buiten gespeeld, op het terras. De verschillende spelelementen worden op een tafel geplaatst.

De tijd organiseren en visualiseren: foto's worden aan Theo getoond (als hij een partijtje blikwerpen heeft gespeeld, mag hij daarna trampolinespringen).

De activiteit organiseren en visualiseren:

- De kinderen spelen met 10 conservenblikken. Die worden in 4 rijen op een tafel geplaatst.
- Op de grond wordt een merkteken aangebracht (een streep waar je niet over mag, een kruis, een cirkel, enz.). Dat geeft aan waar je je voeten moet zetten om te mikken en ballen te gooien.
- Hugo en Theo gooien elk 2 ballen (2 kansen om minstens 1 blik te raken tijdens het spelletje). Er wordt een bak met 4 ballen klaargezet.

- De bak staat tussen Hugo en Theo.
- De ouders zorgen voor verschillende aanpassingen:
 - Aangepaste spelregels: het spel wordt coöperatief gespeeld, d.w.z. er is geen winnaar en geen verliezer. De kinderen gooien elk 2 ballen. Bedoeling is samen alle blikken omver te gooien.
 - Aangepast materiaal: er worden vrij grote conservenblikken gebruikt (bijvoorbeeld koffieblikken van 500 g) en 4 voetballen in schuimrubber.

Beschrijving van het spel

Om het spel goed te laten verlopen, wordt het in verschillende stappen onderverdeeld:

- De ouders installeren het materiaal.
- Hugo gooit de eerste bal.
- Wanneer de blikken omver gevallen zijn, schuift Hugo de bak naar Theo en zegt hij “Het is aan Theo”.
- Theo neemt een bal en gooit hem.
- Wanneer de blikken omver gevallen zijn, schuift Theo de bak naar Hugo.
- Het scenario wordt herhaald met de 2 overige ballen.
- De kinderen ruimen het materiaal op.

Hulp bieden

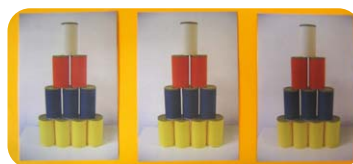
- De ouder die aanwezig is, begeleidt de kinderen. Hij helpt Theo door hem korte en eenvoudige verbale instructies te geven: “Neem een bal”, “Gooi”, “Kijk naar Hugo”. Hij geeft ook instructies aan Hugo, bijvoorbeeld “Geef hem de bak”.
- Indien nodig zal de ouder Theo ook helpen om de bal te gooien.

Belonen

Wanneer Theo zijn beloning krijgt (hij mag trampolinespringen na het partijtje blikwerpen), wordt de foto van de trampoline naast die van het blikwerpen gehangen. De ouders laten Theo opnieuw de foto's zien. Vergeet Hugo ook niet te belonen.

En daarna...

Later kunnen de kinderen verschillende partijtjes blikwerpen na elkaar spelen. Er kan voor visuele ondersteuning worden gezorgd, bijvoorbeeld in deze vorm:

Pierre leert andere vrijetijdsactiviteiten

“Pierre doet altijd hetzelfde wanneer hij even niets te doen heeft. Ofwel wiegt hij heen en weer terwijl hij muziek beluistert, ofwel tekent hij rondjes. Moet ik hem laten doen?”

Observeren

Pierre is 21 jaar, hij heeft een matige verstandelijke beperking.

Hij houdt van routine; in zijn vrije tijd doet hij altijd hetzelfde.

Hij heeft een goede fijne en grove motoriek.

Hij kent de cijfers tot en met 30 en enkele letters.

Hij begrijpt eenvoudige gesproken instructies.

Een doel bepalen

Het is belangrijk dat Pierre andere interesses ontwikkelt, nieuwe activiteiten aanleert en leert kiezen.

Het doel dat werd gekozen: enkele dagen per week na het avondeten met zijn papa een eenvoudig kaartspel spelen zoals patience.

Aan de slag

De situatie aanpassen

De tijd organiseren en visualiseren: het dagschema van Pierre toont dat hij na het avondmaal zal kaarten.

De ruimte organiseren en visualiseren: de activiteit vindt plaats aan de tafel in de eetkamer, de plaats waar individuele activiteiten gewoonlijk plaatsvinden. Er ligt een tafellaken in een andere kleur dan wanneer er wordt gegeten.

De activiteiten organiseren en visualiseren: het materiaal wordt zo aangeboden dat Pierre begrijpt wat hij moet doen.

Hulp bieden

Pierre krijgt hulp van zijn vader die hem gesproken instructies geeft.

Belonen

Na afloop van het leermoment mag Pierre muziek beluisteren (wat hij graag doet).

En daarna...

Een doel bepalen

Een tweede vrijetijdsactiviteit aanleren: iets anders dan rondjes leren tekenen, bijvoorbeeld dieren. Enkele dagen per de week na het avondeten samen met zijn papa tekenen.

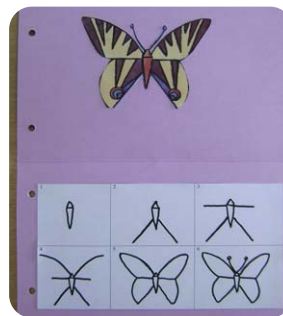
De situatie aanpassen

Je kan dezelfde strategie gebruiken als voor het eerste doel. Visuele ondersteuning blijft erg belangrijk.

De tijd organiseren en visualiseren: de activiteit is vermeld op het dagschema.

De ruimte organiseren en visualiseren: de activiteit vindt plaats aan de tafel in de eetkamer, de plaats waar individuele activiteiten gewoonlijk plaatsvinden. Er ligt een tafellaken in een andere kleur dan wanneer er wordt gegeten.

De activiteiten organiseren en visualiseren: afbeeldingen laten zien hoe je verschillende dieren kan tekenen.

Stap voor stap een vlinder leren tekenen.

Een doel bepalen

Elke dag na het avondmaal uit 3 vrijetijdsactiviteiten kunnen kiezen.

De situatie aanpassen

De tijd organiseren en visualiseren: de vrije tijd is vermeld op het dagschema.

De ruimte organiseren en visualiseren: de activiteit vindt plaats aan de tafel in de eetkamer, de plaats waar individuele activiteiten gewoonlijk plaatsvinden. Er ligt een tafellaken in een andere kleur dan wanneer er wordt gegeten.

De activiteiten organiseren en visualiseren: in de ruimte voor vrijetijdsbesteding hangt een bord met verschillende activiteiten. Pierre kan kiezen tussen het kaartspel, tekenen en een puzzel.

Sociale relaties bevorderen

Waarom ?

Moeilijkheden met de sociale relaties zijn typisch voor autisme. Ze worden veroorzaakt doordat mensen met autisme de sociale werkelijkheid anders waarnemen en de informatie anders verwerken, waardoor ze tot een andere betekenisverlening komen. Met als uiteindelijk gevolg dat hun gedrag voor ons vreemd, bizar of onaangepast kan overkomen.

Sociale gebeurtenissen zijn complex, zeker voor mensen met autisme. Een bezoek aan oma, thuis bezoek ontvangen, omgaan met vrienden, een onverwachte ontmoeting op straat, kunnen allemaal voor problemen zorgen.

Wat kan je doen ?

Hoewel sociale situaties niet helemaal voorspelbaar zijn, is het mogelijk om één en ander vooraf te verduidelijken en uw kind over bepaalde aspecten te informeren. Wanneer u een activiteit of een uitstap plant, heeft uw kind dan de antwoorden op de volgende vragen ?

40

- Wat gaan we doen ?
- Wanneer gaan we het doen ?
- Hoe gaan we het doen ?
- Wie is er nog meer aanwezig ?
- Hoe lang zal het duren ?
- Met wie moet ik het doen ?
- Wat gaan we daarna doen ?

Mateo verjaart. Wanneer en van wie krijgt hij een cadeau, wie komen op bezoek, wanneer komen ze op bezoek, wanneer gaan ze weer weg, enz.

Sociale regels verduidelijken

Mensen met autisme kunnen moeite hebben om sociale regels te begrijpen. Regels worden niet altijd expliciet gegeven en bovendien verschillen ze per context. Sociale regels verduidelijken en concreet maken kan helpen. Denk eraan dat uw kind ook volwassen wordt en dat bepaald gedrag op jonge leeftijd aangepast is maar dat dit misschien niet langer aangepast is vanaf de puberteit. Bijvoorbeeld, een kleuter van 4 jaar die op de schoot gaat zitten van een vriend die op bezoek komt, vindt men schattig. Echter, op de leeftijd van 12 jaar zal u dit in verlegenheid brengen.

Luna sloeg, beet en neep haar zussen. Met de visualisatie van regels en de gevolgen van haar gedrag zijn er overdag heel wat minder incidenten.

Samen leren spelen

Kinderen met autisme hebben het ook moeilijk om met leeftijdsgenootjes te spelen. Het volstaat niet altijd om kinderen samen te brengen om het sociale spel te bevorderen. Uw tussenkomst kan nodig zijn.

- Vertrek van een spel dat uw kind al alleen kan spelen.
- Ga naast uw kind staan of zitten en doe hetzelfde als hij.
- Ga in de buurt van uw kind staan of zitten en gebruik hetzelfde spelmateriaal.
- Speel samen met uw kind en maak duidelijk wie aan de beurt is.

Het kan goed zijn indien een ander kind (een broertje, een buurkind) in dit stadium zou tussenkomen. Als ouder wordt u dan bemiddelaar.

De foto's en de wasknijper tonen in welke volgorde er gebowld wordt.

- U kan tips geven opdat het spel zo goed mogelijk zou verlopen. Zo kan u:
 - Een geleid spel voorstellen: u bent aanwezig en neemt actief deel.
 - Het spel begeleiden met suggesties en adviezen.
 - De deelnemers zonder hulp laten spelen.

Vriendjes uitnodigen

Nodig eerst één kind uit om te komen spelen. Speel mee met je kind en zijn of haar vriendje. Zo kan je erop toezien of alles vlot verloopt en kan je tijdig ingrijpen wanneer er iets foutloopt.

Als er vriendjes komen spelen, kan u samen met uw kind overleggen wat ze zoal kunnen doen. U kan de volgende zaken met uw kind bespreken:

- Waar gaan ze spelen? (de slaapkamer, de woonkamer, de tuin...)
- Wat gaan ze samen doen?
- Wat wil uw kind doen?
- Wat vindt het vriendje leuk om te doen?
- Wat vinden ze beiden leuk om te doen?

Zij vertellen...

Nu gaat het heel goed met zijn grote zus omdat ze zich zeer goed in zijn denkwereld kan inleven. Hij praat met haar, hij lacht met haar, hij zingt met haar. Ze kan heel lang bezig zijn met Seppe. Voor hem is dit zeer positief, zo is hij naar anderen kinderen opener geworden.

De mama van Seppe

Het contact met leeftijdsgenoten en familieleden blijft beperkt, maar het is er wel en het verbetert. Pierre beleeft plezier aan de ontmoetingen met hen.

De mama van Pierre

Buitenshuis gedraagt Joël zich zoals iedereen en zelfs soms beter. Ik vind het iedere keer leuk om met hem op stap te gaan. Dit geeft me moed, ik zeg dan bij mezelf dat we samen voortreffelijk werk hebben geleverd.

De mama van Joël

Lisa leert haar gespreks- onderwerpen variëren

“Lisa houdt heel veel van honden. Ze praat er voortdurend over. Haar vriendjes uit de buurt willen niet altijd met haar spelen omdat ze dit vervelend vinden.”

Observeren

Lisa is 11 jaar. Ze is normaal begaafd.

Lisa heeft een oudere zus van 13 jaar. Ze mag samen met haar grote zus in de wijk spelen.

Lisa speelt thuis heel vaak met de hond en verzorgt haar hond heel goed.

Lisa spreekt heel vlot en praat graag. Wanneer Lisa in gesprek is, praat zij bijna onmiddellijk over haar favoriete onderwerp, rashonden. Zij blijft erover praten, wat de toehoorder ook antwoordt. Als niemand ingrijpt, blijft Lisa doorgaans 30 minuten over rashonden praten.

Lisa speelt graag verstopperje en ‘Tikkertje-hoog’ met de kinderen uit de buurt.

Een doel bepalen

Het doel dat voor Lisa gekozen werd: Lisa mag enkel met mama en papa over honden praten wanneer ze aan het koken zijn. Lisa mag niet meer over honden praten met haar zus en de kinderen uit de buurt.

Aan de slag

Na grondige analyse van de sociale situatie schrijven de ouders een eenvoudig verhaaltje met de sociale regels die ze Lisa willen aanleren. Lisa leest het verhaaltje ‘s avonds voor ze zich wast één keer samen met mama en ook net voordat ze buiten gaat spelen:

- Als ik mijn vrienden zie, wil ik vertellen over honden omdat ik dit leuk vind.
- Mijn vrienden hebben niet altijd zin om over honden te praten. Wanneer ze het vervelend vinden, kunnen ze weggaan.
- Als ik mijn vrienden ontmoet zeg ik eerst goedendag en vraag ik hoe het met ze gaat.
- Het is belangrijk dat ik ook naar hen luister en over andere dingen praat (ik bekijk het lijstje met gespreksonderwerpen).
- Mijn vrienden vinden het leuk wanneer ik naar hen luister en iets zeg over wat ze vertellen.
- Met vrienden praat je over veel verschillende dingen.

De ouders maken samen met Lisa een lijstje met mogelijke alternatieve gespreksonderwerpen om een gesprek met haar vrienden aan te gaan. Het kan voor Lisa geruststellend zijn als ze haar lijstje bij zich heeft als ze gaat spelen met haar vrienden uit de buurt. Lisa probeert met papa een gesprekje te voeren zonder over honden te praten. Ze gebruikt hiervoor het lijstje als geheugensteuntje. Ze plannen het oefenmoment na het avondeten.

Moeilijk gedrag

Waarom vertonen kinderen moeilijk gedrag?

Voor zover we vandaag weten is moeilijk gedrag niet inherent aan het autisme maar veeleer een gevolg ervan. Meestal is de reden te vinden in de typische moeilijkheden en beperkingen die samengaan met het autisme:

- Niet begrijpen van de sociale situatie of omgeving en/of wat er verwacht wordt.
- Niet duidelijk kunnen maken van behoeften, verwachtingen en gevoelens; met frustratie als gevolg.
- Overgevoeligheid of ondergevoeligheid voor bepaalde prikkels.
- Zich niet zelfstandig kunnen bezighouden (vrije tijd).
- De omgeving stelt te hoge of te lage verwachtingen met frustratie of verveling als gevolg.
- Niet kunnen of mogen uitvoeren van een ritueel of (dwang) handeling.
- Veranderingen (ook minimale) of onverwachte gebeurtenissen; in het bijzonder wanneer iets verwacht wordt maar niet gerealiseerd wordt.
- Niet begrijpen wat er verwacht wordt.
- Angst voor dingen of situaties die voor ons 'gewoon' lijken.
- 'Blijven hangen' in onaangepast gedrag, dat vroeger mogelijks wel efficiënt was. Bijvoorbeeld: zichzelf slaan zodat mama komt.

42

Wat kan je doen?

Het idee dat geen enkele aanpak bij kinderen met autisme zou werken, willen we hier meteen ontkrachten. Het is wel zo dat bepaalde strategieën bij hen minder effectief zijn en dat het langer kan duren voor er vooruitgang is. Strategieën kunnen bovendien geen wonderen verrichten. Om te slagen, moet je ze langdurig en consequent gebruiken.

Voor u aan veranderen van het gedrag van uw kind denkt, is het belangrijk dat u probeert te begrijpen waarom uw kind zich zo gedraagt.

Stel eerst volgende vragen

Begrijpt uw kind wat u wil?

Indien niet, kan u best uw verwachtingen verduidelijken. Dan dient de omgeving of de situatie zodanig aangepast te worden, dat het moeilijk gedrag zoveel mogelijk wordt voorkomen. Verheldering en voorspelbaarheid staan hierbij centraal.

Kan uw kind duidelijk maken wat het wil?

Problemen met de communicatie (zowel zich uitdrukken als taal begrijpen) liggen vaak aan de basis van gedragsproblemen bij mensen met autisme. De communicatiemogelijkheden bij je kind verbeteren en de manier van communiceren met je kind aanpassen, kan een zeer belangrijk onderdeel zijn in de aanpak van de gedragproblemen van je kind.

Begrijpt uw kind dat het iets verkeerd deed?

Laat uw kind weten wat het verkeerd deed. Wees expliciet, bijvoorbeeld:

“Je mag niet aan de haren van je zus trekken”.

Vermijd algemene uitspraken zoals:

“Hou daar eens mee op” of “Je moet flink zijn” en lange uitweidingen. Als uw kind taal moeilijk begrijpt, visualiseer dan het ongewenste en/of gewenste gedrag.

Bekijk de omstandigheden

Ongepast en storend gedrag is vaak een reactie op iets wat zich buiten of binnen het kind afspeelt: stress, angst, niet begrijpen wat verlangd wordt, niet kunnen uitdrukken van behoeften of verlangens, verandering in de omgeving of wijziging van een routine.

Stel in overleg met uw huisarts een medisch dossier van uw kind samen

Indien u de gevoelige plekken van uw kind kent (allergieën, verteringsproblemen, tandheelkundig-orthodontische en orthopedische problemen, enz.), kan u daar mee rekening houden. Dat is cruciaal om te vermijden dat het kind probleemgedrag vertoont 'domweg' omdat het pijn heeft of zich niet goed voelt. Kinderen met autisme hebben dezelfde aandoeningen als andere kinderen. Ze kunnen het echter niet altijd zeggen.

Richt uw aandacht op het gedrag en niet op uw kind

Zeg tegen uw kind dat u ontstemd bent om wat het deed, niet om wie het is. Zeg dus bijvoorbeeld niet “Je bent vervelend” of “Je bent stout”, maar zeg duidelijk welk gedrag u niet meer wenst te zien, bijvoorbeeld “Niet slaan” of nog beter, zeg welk gedrag u wel wilt zien, bijvoorbeeld “Speel samen met de auto”.

Weet dat uw kind met autisme misschien niet leert uit ervaring

Wat kinderen met autisme in één context leerden, passen ze niet altijd in een andere context toe. Uw kind heeft daarom zeer duidelijke richtlijnen nodig die u soms vaak moet herhalen in verschillende situaties.

Op de plaatsen waar Adam niet mag klimmen, hangen verbodstekens.

Verbod geldt niet overal. Het kan wel gepast zijn in bepaalde situaties. Hier mag Adam naar hartelust klimmen.

Wees geduldig

Het moeilijke gedrag van uw kind zal niet van de ene op de andere dag verdwijnen. Het zal geduld en doorzettingsvermogen vragen vóór u verbeteringen zal zien. Hoewel uw kind grote sprongen kan maken in zijn ontwikkeling, doen veranderingen zich meestal geleidelijk voor.

Neem het niet persoonlijk

Als uw kind moeilijk doet of grove opmerkingen maakt, kan dat voor u als ouder heel pijnlijk zijn. Weet dat uw kind dit niet persoonlijk bedoelt.

Werk samen

Zoek begrip en steun in uw omgeving. Probeer niet alles in uw eentje op te lossen. Zoek samen met andere gezinsleden, familieleden of vrienden naar het waarom en bedenk samen de beste strategie. Evalueer ook samen het resultaat. Wanneer u samenwerkt, is de kans op slagen groter.

Wees consequent

Op probleemgedrag reageer je het best altijd op dezelfde manier. Wanneer je bijvoorbeeld op een driftbui nu eens reageert met een opmerking, dan weer met een straf en tenslotte met een koekje om het kind te kalmeren, kan dat zeer verwarrend zijn voor het kind. Welke aanpak u ook kiest om uw kind te helpen, probeer ervoor te zorgen dat alle betrokkenen zich daaraan houden. Op verschillende manieren op ongewenst gedrag reageren kan verwarring, stress en frustratie bij uw kind veroorzaken.

Blijf realistisch

Welk probleem u ook wil aanpakken, kies voor realistische doelen en uitvoerbare strategieën. Indien blijkt dat de verwachtingen te hoog liggen, kan je ze bijstellen. Ofwel kan je de omstandigheden in gunstige zin aanpassen zodat de haalbaarheid verhoogd wordt. Dit is onder meer mogelijk door verduidelijking van de ruimte of omgeving, van de tijd of van de activiteiten.

Geef uw kind sturing, zeg wat u verwacht van uw kind

Opvoeden is ook een kind sturen, leiding nemen, grenzen stellen en zeggen wat je verwacht. Idem dito voor kinderen met autisme. Het is niet omdat een kind met autisme de wereld anders of moeilijk begrijpt dat het steeds zijn zin mag doen.

Kijk uit met straffen of opmerkingen geven

Straffen werkt zelden omdat het een kind geen alternatief gedrag aanleert. Een straf geeft uw kind geen zicht op wat u van hem of haar verwacht. Kinderen met autisme zullen niet altijd een verband leggen tussen hun gedrag en de daaropvolgende straf of een opmerking.

Seppe mag zijn zussen niet slaan. Hij mag wel op de kussens en de zetel slaan. Sinds hem dit alternatief werd geboden, slaat hij nog zelden zijn zussen.

Rustpauze inlassen

Een kind met autisme opvoeden vraagt meer energie dan het opvoeden van een kind zonder autisme. Gun u zelf rustpauzes zodat u uw 'batterijen kunt opladen'.

Aangrijpingspunten om moeilijk gedrag aan te pakken

De strategieën om met moeilijk gedrag om te gaan situeren zich op 3 vlakken:

- Voorkomen

De zaken zo aanpakken dat het probleemgedrag zich minder vaak voordoet. De situatie en de omgeving aanpassen staan daarbij centraal:

- Organiseren en visualiseren van de ruimte.
- Organiseren en visualiseren van de tijd.
- Organiseren en visualiseren van de activiteiten.

- Leren

Het kind vaardigheden aanleren die het probleemgedrag kunnen vervangen. Een alternatief communicatiemiddel aanleren, kan de gedragsproblemen doen afnemen.

- Reageren

Een houding aannemen die aangepast gedrag uitlokt. Beloon de inspanningen van uw kind, ook als deze voor ons slechts minimaal lijken.

Zij vertellen...

De eetproblemen waren vroeger vrij ernstig. Geleidelijk aan hebben we begrepen dat als hij eten van één kleur op zijn bord kreeg dit zonder problemen opat maar iets met veel kleurtjes weigerde te eten. We hebben toen een bord gebruikt met verschillende vakjes. Zo heeft hij volle maaltijden leren eten.

De mama van Seppe

Toen hij klein was deden we niks anders dan tussenkomen. Hij daagde ons uit door stommiteiten uit te halen of door gedrag te stellen waarbij we wel moesten ingrijpen. Dat was zeer vermoeiend omdat straf weinig effect had, hij begon steeds weer opnieuw. Het moeilijkste was grenzen te trekken en om te volharden omdat Pierre koppig was.

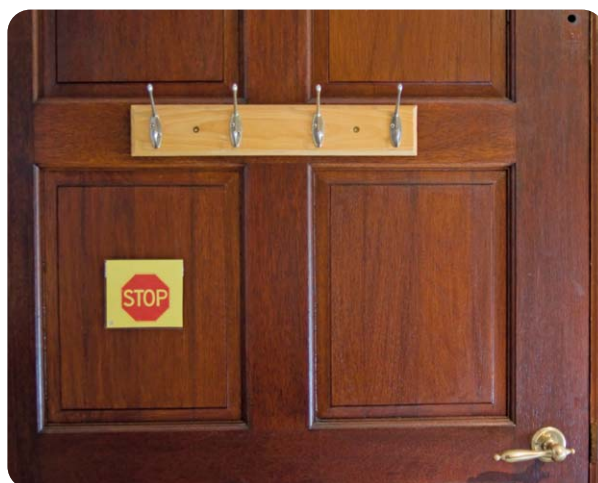
De mama van Pierre

Een wandeling maken wanneer Gautier gespannen of opgewonden is, brengt hem tot rust.

De mama van Gautier

Als er 3 'stoptekens' op de 'stopkaart' kleven dan weet Liam dat hij 3 minuten in de stophoek moet staan.

De 'stophoek' of plaats voor een time-out.

Rémy leert veranderen van activiteit

“Rémy is 5 jaar. Telkens wanneer je hem een nieuwe activiteit voorstelt, gaat hij huilen en wordt hij boos. Hoe kan je hem leren om aan een nieuwe activiteit te beginnen?”

Observeren

Rémy heeft een ontwikkelingsachterstand. Hij begrijpt geen gesproken instructies, maar hij draait zich wel om wanneer je hem roept. Rémy eet graag rozijnen. Zijn ouders gebruiken deze als beloning. Wanneer zijn moeder zijn jas neemt, gaat Rémy naar de deur. Rémy zit graag in de auto.

Een doel bepalen

Het doel bestaat erin Rémy te doen begrijpen dat hij in de loop van de dag verschillende activiteiten moet uitvoeren en hem duidelijk te maken welke dat zijn: zich wassen, zich aankleden, ontbijten, naar school gaan, enz. Zodat hij beter om kan met de overgangen.

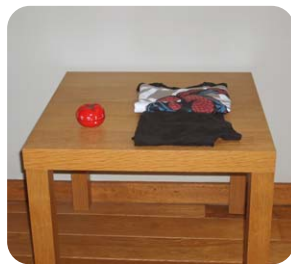
Aan de slag

De situatie aanpassen

De ouders voorzien een tafeltje waarop ze een voorwerp plaatsen dat de volgende activiteit voorstelt. Om Rémy voor te bereiden op de nieuwe activiteit, brengt een ouder hem tot bij het tafeltje. In zijn aanwezigheid stelt de ouder de kookwekker in op 5 minuten en toont hem het voorwerp dat de volgende activiteit voorstelt. Wanneer de kookwekker belt, moet Rémy het voorwerp nemen en de aangekondigde activiteit uitvoeren.

Strategie

Om Rémy de betekenis van de kookwekker te helpen begrijpen, zullen de ouders beginnen met een activiteit waar Rémy van houdt. In het weekend zullen ze meermaals een autoritje aankondigen door Rémy's jas op het tafeltje te leggen. Daarna zullen zijn ouders de verschillende activiteiten aankondigen die Rémy in de loop van de dag moet uitvoeren om hem de overgangen te helpen begrijpen en accepteren.

De pyjama kondigt aan dat het bedtijd is.

Hulp bieden

Wanneer de kookwekker belt, brengen Rémy's ouders hem naar het tafeltje en wijzen ze het voorwerp aan die de volgende activiteit aankondigt.

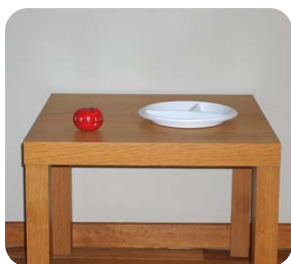
Belonen

Wanneer Rémy tijdens het oefenen aan de volgende activiteit begint zonder te huilen, krijgt hij een rozijn en wordt hij geprezen door zijn ouders. Zodra de overgangen vlot verlopen, zullen zijn ouders hem geen rozijnen meer geven maar hem enkel feliciteren.

En daarna...

Een eenvoudig dagschema met miniatuurvoorwerpen of foto's maken zodat Rémy goed kan begrijpen wat er gaat gebeuren.

45

Het bord laat zien dat het etenstijd is.

De boekentas geeft aan dat het tijd is om naar school te gaan.

Nicolas leert zich verzorgen

“Sinds een aantal maanden verzorgt Nicolas zich onvoldoende. Hoe kunnen we hem ondersteunen zodat hij zich beter verzorgt?”

Observeren

Nicolas is 15 jaar en is hoogbegaafd.

Sinds enkele maanden duldt hij niemand meer in de badkamer. Hij wordt zeer boos en reageert soms zeer agressief als iemand de badkamer binnenkomt.

Als de ouders vragen of hij zich gewassen heeft of zijn tanden gepeetst heeft, dan antwoordt Nicolas wel eerlijk.

Nicolas is in staat om zich zelfstandig te wassen, zijn haren te wassen en zijn tanden te poetsen. Nicolas heeft acné.

Nicolas speelt graag spelletjes op zijn computer, hij zou er uren mee kunnen doorgaan. Er zijn regels waaraan hij zich moet houden: tijdens de week mag hij maximum 1 uur spelen op de computer, zaterdag en zondag mag dit maximum 2 uur. Hij aanvaardt deze regels zonder problemen. Nicolas verzamelt alles wat met amfibieën te maken heeft.

Hij heeft weinig vrienden, maar zegt wel dat hij vrienden wil hebben. Nicolas heeft nog nooit een dagschema of stappenplan gebruikt.

Een doel bepalen

Het gekozen doel is een betere persoonlijke hygiëne, meer specifiek:

- ledere ochtend en avond zijn gezicht met een speciale zeep wassen.
- ledere ochtend en avond zijn tanden poetsen.
- ledere avond douchen.
- Op zondag zijn haren wassen.

Aan de slag

De situatie aanpassen

De ruimte organiseren en visualiseren: in een bakje worden 7 washandjes en de speciale zeep opgeborgen (éénmaal per week worden de washandjes aangevuld). Daarnaast staat een bakje met een beker, zijn tandenborstel en tandpasta. In het volgende bakje zit een douchespons en douchezeep.

De activiteit organiseren en visualiseren: de regels worden voor Nicolas op papier gezet en in de badkamer opgehangen: gezicht wassen met een speciale zeep, de tanden poetsen, een douche nemen en zondag de haren wassen. De visualisatie van de regels wordt gebruikt als checklist.

	Ochtend		Avond				
Van 22-07 tot 28-07							
Maandag	x	X	x	X	X		60 min
Dinsdag	x	X	x	X	X		60 min
Woensdag	x	X			X		30 min
Donderdag	x	X	x	X	X		60 min
Vrijdag	x		x	X	X		50 min
Zaterdag	x	X	x	X	X		120 min
Zondag	X	X	x	X	X	X	120 min +15 min

De tijd organiseren en visualiseren: de checklist wordt per week opgesteld met daarop een kolom voor de ochtend en een kolom voor de avond. Iedere week wordt deze checklist door de ouders gecontroleerd.

Hulp bieden

Om de doelstelling voor te bereiden, is het wenselijk dat de ouders een gesprek of meerdere gesprekken hebben met Nicolas over het belang van persoonlijke hygiëne. Tijdens het gesprek is het de bedoeling dat Nicolas zelf tot een aantal belangrijke aandachtspunten komt. De ouders moeten dus vooral vragen stellen en hem begeleiden in zijn zoektocht. Nicolas kan ook zelf bepaalde dingen opzoeken op het internet.

Belonen

De ouders noteren samen met Nicolas de afspraken op papier zodat Nicolas op elk moment kan zien wat afgesproken is. De ouders kunnen er ook naar verwijzen en hoeven de regels niet steeds te herhalen of erover zeuren. De lijst met de afspraken wordt door Nicolas ondertekend met de verbintenis hiermee rekening te houden.

De tijd die hij op de computer mag spelen, moet Nicolas nu 'verdienen'. De volgende afspraken worden gemaakt:

- Weekdag: 1 kruis = 10 minuten computer; 5 kruisen = 60 minuten computer.
- Zaterdag en zondag: 1 kruis = 20 minuten computer; 5 kruisen = 120 minuten computer.
- Zondag haren gewassen: 15 minuten extra computertijd.

Deze regels worden onderaan de checklist geschreven.

Samenstelling en redactie :

Magali Descamps, Véronique Lenoir, Martine Thys

Dank aan :

Marie-Hélène Bouchez, Ellen Demurie, Christine Deravet, Sabine Desmette, Freddy Hanot, Tinneke Hellinckx, Ghislain Magerotte, Theo Peeters, Vincent Pirard, Françoise Poncin, Ruth Raymaekers, Herbert Roeyers, Lieselot Ruyschaert, Cis Schiltmans, Jean Steyaert, Petra Warreyn en Eric Willaye

Met dank voor hun bijdrage aan de video's :

Marie-Hélène Bouchez, Christel Cloetens, Arnaud Glacé, Cécile Habets, Françoise Poncin, Marc Serruys en Eric Willaye

Met speciale dank aan :

Adam, Arthur, Cedric, Joël, Julien, Kilian, Liam, Luna, Mateo, Pierre, Seppe en hun familie

Vormgeving : Walking Men

Fotografie : Laure Geerts

Verantwoordelijke uitgever : v.z.w. Participate!

© Participate!, vijfde editie, 2020

Meer informatie kunt u vinden op onze website

www.participate-autisme.be

Deze brochure kan u gratis op de website downloaden.

Deze brochure is ook in het Frans uitgegeven

Met de steun van :

Vlaanderen
verbeelding werkt

Bibliografie

Attwood Tony

**Hulpgids Aspergersyndroom.
De complete gids**

Uitgeverij Nieuwezijds, 2007

Attwood Tony & Grandin Temple

Meisjes en vrouwen met Asperger

Uitgeverij Pica, 2008

Betts Dion & Patrick Nancy

**Autisme wegwijzer. Doeltreffende
oplossingen voor alledaagse problemen**

Uitgeverij Pica, 2007

Boyd Brenda

**Oudergids Aspergersyndroom. 200 tips
en strategieën**

Uitgeverij Nieuwezijds, 2007

Cloetens Christel

**Kinderen met autisme en een
verstandelijke handicap.
Een begeleidingsprogramma voor
oudergroepen - Werkboek voor de ouders**

Uitgeverij Lannoocampus, 2006

De Bruin Colette

Geef me de 5

Uitgeverij Graviant Doetinchem, 2008

Degrieck Steven

**En dan... En dan...? Tijd verhelderen
voor mensen met autisme**

Uitgeverij Lannoocampus, 2007

Degrieck Steven

**Werk maken van vrije tijd.
Autisme en vrije tijd**

Uitgeverij EPO, 2004

Degrieck Steven

Denk en doe

Uitgeverij EPO, 2001

Schiltmans Cis & Fiems Ann

**Leven als (g)een ander. Over een vrienden-
en kennissenkring. Verhalen en
handleidingen**

Vlaamse Vereniging Autisme v.z.w. i.s.m. Autonoom v.z.w.

Van Der Velde Caroline

**Oudergids autisme. Een praktische
handleiding sociale vaardigheden**

Uitgeverij Nieuwezijds, 2005

Van Der Velde Caroline

**Pubergids autisme. Een praktische
handleiding**

Uitgeverij Nieuwezijds, 2007

Vermeulen Peter & Degrieck Steven

**Mijn kind heeft autisme. Gids voor ouders,
leerkrachten en hupverleners**

Lannoocampus, 2006

**Verpoorten Roger, Degrieck Steven &
Valkenburg Jos**

**B², Omgaan met autisme -
Mijn communicatie**

Autisme Centraal, 2001

Williams Chris & Wright Barry

**Hulpgids Autismen. Praktische strategieën
voor ouders en begeleiders**

Uitgeverij Nieuwezijds, 2006

Artuso Danièle

L'aide au très jeune enfant atteint d'autisme

Autisme France Diffusion, 2005

Attwood Tony

Le syndrome d'Asperger et l'autisme de haut niveau

Dunod, 2003

Baker Brian L. & Brightman Alan J.

L'autonomie pas à pas : enseigner les compétences quotidiennes aux enfants ayant des difficultés d'apprentissage

Autisme France Diffusion, 2006

Bisschop Marijke & Compernelle Theo

Votre enfant peut le faire tout seul. Une méthode pratique et amusante pour l'apprentissage de l'autonomie individuelle

Séquoia, 1981

Faherty Catherine

Asperger, qu'est-ce que c'est pour moi?

Autisme France Diffusion, 2007

Gray Carol

Apprivoiser la jungle de la cour de récréation

Future Horizons, 1996

Gray Carol

Nouveau livre des scénarios sociaux

Future Horizons, 1994

Montreuil Nicole & Magerotte Ghislain

Pratique de l'intervention individualisée

De Boeck, 1994

Peeters Theo

L'autisme : de la compréhension à l'intervention

Dunod, 1996

Schopler Eric, Lansing Margaret & Reichle Robert J.

Stratégies éducatives de l'autisme

Masson, 2002

Schopler Eric, Lansing Margaret & Waters Leslie

Activités d'enseignement pour enfants autistes

Masson, 2001

Willaye Eric, Blondiau Marie-Françoise, Bouchez Marie-Hélène, Catherine Stéphanie, Descamps Magali, Glacé Arnaud, Moro Barbara & Ninforge Christelle

Manuel à l'intention des parents ayant un enfant présentant de l'autisme

Autisme France Diffusion, 2008

Willaye Eric, Descamps Magali & Blondiau Marie-Françoise

Le Junior Support Team. Le développement d'activités de loisirs intégrés pour des adolescents avec autisme

SUSA, 2003

Eckenrode Laurie, Fennell Pat & Hearsey Kathy

Task Galore. Book one

Task Galore, 2003

Eckenrode Laurie, Fennell Pat & Hearsey Kathy

Task Galore. For the Real World

Task Galore, 2004

Doelstellingen

voor mijn kind

Communicatie

A series of horizontal blue lines providing space for writing or drawing.

Doelstellingen

voor mijn kind

Sociale relaties

Doelstellingen

voor mijn kind

Vrije tijd

Autisme in beeld

Omdat beelden soms meer zeggen dan woorden nodigt Participate! u uit om online onze video's te bekijken. U vindt een link naar de video's op onze homepage www.participate-autisme.be

Deskundigen geven uitleg, mensen met autisme vertellen over hun autisme, ouders brengen hun verhaal en u ziet beelden van kinderen en volwassenen met autisme in hun alledaagse omgeving.

54

Het dagelijkse leven begrijpelijk maken

Onze communicatie aanpassen

De omgeving verduidelijken

De dag voorspelbaar maken

De tijd verduidelijken

De activiteiten verduidelijken

Visualiseren buitenshuis

Onverwachte gebeurtenissen

Studietijd plannen

Communiceren

Zich uitdrukken

Aan tafel iets vragen

Vragen om tv te kijken

Leren telefoneren

Boodschappen doen

Zelfstandig worden

Zich 's morgens klaarmaken

Zich aankleden

Naar het toilet gaan

Koken en de tafel dekken

Je huis onderhouden

De huisapotheek gebruiken

Vrije tijd

Alleen spelen

Aan sport doen

Uit eten gaan

Sociale relaties

Sociale relaties bevorderen

Moeilijk gedrag

Wat is moeilijk gedrag?

De oorzaken van moeilijk gedrag

Verduidelijken om moeilijk gedrag te voorkomen

Aangepast gedrag, niet vanzelfsprekend

De regels begrijpen

Medicatie, de oplossing?

Broers en zussen

Eetproblemen

Weinig gevarieerd eten

De regels aan tafel respecteren

Slapen in eigen bed

De haren wassen

